

”Kun en dag – et øjeblik ad gangen” Peder Teglberg Madsen

Det var søndag, vi havde lige spist til middag. Året er 1955. Måske fik vi oksekødsfrikadeller, brun sovs og kartofler, solbærsyltetøj og syltede græskar og bagefter blandet frugtgrød med mælk. Far lå på sofaen. Der var giro 413 i radioen, indimellem kom der snorkelyde fra far. Men pludselig ændredes lydene fra sofaen, han var lysvågen og lå og nød musikken og sangen fra radioen. Det var Elsa Jena, der sang: ”Kun en dag et øjeblik ad gangen”, og far brummede med, det var hans yndlingssang. Kun en dag et øjeblik ad gangen, at opleve i nuet, se de små ting, glæde sig over dem, lærkernes sang, vibernes tumlen, skyernes flugt – jo, det var far. Men hvordan blev han, den han var?

Er det mon en naturlov, at man skal have gået et langt stykke af sin livsvej, før man vender sig om for at se, hvem det var der før? Far har så længe, jeg kan huske, levende interesseret sig for sin hjemegn på Hannes. Når min bedstefar kom på besøg, gik aftnerne med at snakke om gamle naboer og familien nordenfjords, og det foregik på Thymål. Far havde som andre, der er flyttet, forsøgt at tillempe sit sprog, så det lød, som man nu snakkede der på egnen. Men når der var besøg fra Hannes, fik han en ”kartoffel” i munden, drillede vi ham med. Først senere i livet, da fars far var død, begyndte han at arbejde sig tilbage for at finde ud af, hvem hans bedsteforældre og oldeforældre var. Han kom også i forbindelse med fætre og kusiner, der kunne fortælle ham noget, og jeg var ham behjælpelig med at skrive til Landsarkivet i Viborg, hvor en venlig arkivar hjalp med oplysninger om Mads Jensen Teglberg, fars oldefar.

Det var navnet Teglberg, der var fars ledetråd. Og det betød meget for ham, at navnet blev ført videre. En gang, jeg mener, det var den sommer eller det forår, mor og far solgte gården i Mosevrå, altså i 1969 - standsede han bilen ved Møsvråstenen, vendte sig alvorligt mod Svend og mig og spurgte, om han måtte bede os om noget. Det måtte han. Han ville så gerne, om vores børn, hvis vi en gang fik nogen, måtte få Teglberg som mellemnavn. Det sagde vi ja til. Senere blev det aldrig nævnt, og der gik seks år, før vi kunne opfylde fars ønske. Jeg tror og ved i mit inderste hjerte, at far følte en stor glæde de dage, hvor Peter og Mette blev døbt, en kæde havde fået endnu et led. Hans slægt var ikke gået i glemmebogen.

Slægten

Mads Jensen Teglberg og Maren Andersdatter

Ved folketællingen i 1845 var der i Bjørnsholm sogn i alt bosat 909 personer, heraf boede de 15 på Livø.

Det var forpagteren af Livø Mads Teglberg på 56, han var født på Thyholm ca. 1789.
Hans kone hed Maren Andersdatter, hun var 53 år og født i Flarup Sogn ca. 1792.(1790)
De havde tidligere boet forskellige steder i Thy.

Det ældste barn Mette Madsdatter blev født i Snedsted sogn d. 28.11. 1815, hun var i 1845 27 år efter folketællingslisten, men hun må jo have været 29. Hun var ugift og boede som resten af hendes søskende hos forældrene.

Den næste i rækken var den 26-årige (igen efter folketællingslisten skulle hun være 24) Maren Madsdatter, hun blev født i Ydby sogn d.13.12.1818. Så mellem 1815 og 1818 var familien flyttet fra Snedsted til Ydby. Der stod i folketællingslisten, at Maren var skrædderpige. Det betød, at hun gik, blev kørt og blev sejlet rundt i omegnen til de forskellige gårde, hvor de havde brug for at få syet tøj, eller måske var kunderne kommet sejlede til Maren skrædderpige. Og hun måtte også have kunnet sy herretøj, siden hun blev kaldt skrædder. Hun havde fast tilholdssted i hjemmet på Livø. Måske var hun svagelig, siden hun fik skrædderiet som erhverv. Eller hun bare havde ønsket om at tjene sine egne penge. Der var brug for sypiger eller skræddere, alt tøjet blev syet i hånden med nål og tråd, og for det meste af hjemmevævet tøj. Det var almindeligt, at et eller flere af en søskendeflok fandt et erhverv udenfor landbruget, men med tilknytning til erhvervet som skrædder, skomager, bager, møller, håndværker o. lign. Faderen Mads Jensen Teglberg havde jo også flere erhverv. Det gjaldt om at finde steder, hvor man kunne tjene en skilling.

Den ældste søn Anders Nicolai Madsen på 22 var født i Gettrup sogn i 1823, så da var familien igen flyttet. Igen var der noget galt med hans alder, for efter andre oplysninger skulle han være født i 1821.

Året efter boede de i Hvidberg sogn, da det næste barn skulle døbes, nemlig Søren Christian Madsen, han blev født 14.5.1824, dvs. at han var 21 i 1845.

Fra 1830 til 1839 ved vi ud fra folketællingslisten, at familien boede i Bodum (Boddum) sogn i Thy, for de næste fire børn blev døbt i Bodum kirke. Det var den 15-årige Ane Smed Madsdatter, den 13-årige Jens Christian Madsen født d.21.9.1832, den 9-årige Peder Teglbrænder Madsen født d. 25.10.1835 og den 6-årige Dorthe Madsdatter født d. 20.8.1838. Efter andre oplysninger skulle Dorthe være født på Livø, måske sejlede de tilbage til Boddum for at få hende døbt. Hun blev i hvert fald født det år, de overtog forpagtningen på Livø.

Til husstanden hørte også fem tjenestefolk 23-årige Poul Nielsen fra Tøse sogn på Mors, den 23-årige Christen Jensen fra samme sted på Mors, den 22-årige Lars Jensen fra Nykøbing Mors, den 20-årige Ane Marie Jensdatter fra Morsø og endelig den 29-årige Ane Johanne Jensdatter fra Sallingholm. Gad vide om de fire sidste var søskende? Efternavnet kunne tyde på det. Stednavnene henviste til det sted, de blev døbt.

Måske var der børn af Mads Teglberg og Maren Andersdatter mellem den 15-årige Ane og den 21-årige Søren Christian, i så fald var de ude at tjene, plejebørn hos slægtninge uden børn, eller også blev der bare ikke født levedygtige børn i familien fra 1824 til 1830 (se dog senere). At alle 8 børn boede hjemme betød, at der var arbejde, brug for de mange hænder og råd til den store husholdning. Peder og Jens Christian skulle jo gå i skole eller have undervisning. Den nærmeste skole lå i Ranum, en lang gåtur, og en endnu længere sejltur og nok en travetur på trekvart mil borte fra hjemmet, så det var ikke i hver uge, de var i skole. Men måske havde de ældre søskende kunnet hjælpe dem, fordi de havde haft mulighed for at komme til skole, mens familien boede på Thy. Der var jo skolepligt eller undervisningspligt efter skoleloven af 1814¹. Det kunne også tænkes, at de to børn for betaling eller arbejde i perioder havde boet på fastlandet, eller at en vandrelærer kom til øen i perioder. En helt tredje mulighed lå i, at i hvert fald Peder havde gået i skole i Nykøbing Mors. Det var i hvert fald der, han blev konfirmeret. Transport over vand var lettere end over land.

¹ Politikens Danmarkshistorie. Bind 10 s.425

Livø er på 3,2 kvadratkilometer. Der er dybt vand omkring øen, der er en stærkt kuperet moræneø med stenalderskrænter 500 meter inde i land. Den frodige ø havde haft mange forskellige ejere. I Valdemar Sejrs jordebog fra begyndelsen af 1200-tallet nævntes et kongeligt jagthus, men allerede i 1157 var øen overdraget til Vitskøl kloster. Efter reformationen blev det krongods, men da kongen manglede penge, blev øen solgt til herremanden Bjørn Andersen, som gav klosteret et nyt navn nemlig Bjørnsholm. I 1826 skyldte ejeren af Bjørnsholm så mange penge i skat, at han overdrog Bjørnsholm og Livø til staten. Livø blev bortforpagtet i 1836 til en løjtnant Winding for halvtreds år. Forpagtningsafgiften var årlig på 200 Rbd.² Ifølge forpagtningskontrakten er forpagteren pligtig til i løbet af fem år at bringe våningshusene i mangelfri stand og ombygge gårdens udhuse mod en godtgørelse af 200 Rbd. Årlig, altså er gården vederlagsfri i de fem år, byggeforetaget foregår.³ Han forpligtede sig til at yde ”Skibsfolk, der i Havsnød kommer til Øen, saavelsom andre Rejsende assistance og give dem herberge, så at øen som et rigtigt Tilflugtssted i Limfjorden kan fremdeles blive, hvad den efter sin Beliggenhed bør være”. Hans forpagtning varede imidlertid kun i to år i 1838, så blev den overtaget af Mads Teglberg. Og man må gå ud fra at de samme forpligtelser og rettigheder fulgte forpagtningsaftalen. Det vil sige, at Mads Teglberg overtog en gård, der i bedste fald var under opbygning.

Mads Jensen Teglberg, der var født på Thyholm omkring 1789, var efter kirkebogen i Hvidbjerg murermester, da Søren blev født i 1824. Ligeledes anføres han som murermester, da han blev gift med Maren den 14.10. 1814. Da den ældste datter blev født, stod han som gårdmand af Biersted, så han havde flere forskellige erhverv. Måske var han en urolig sjæl, al den flytten rundt kunne godt tyde på det. Men de første 24 år af deres ægteskab flyttede de rundt på Thyholm eller i den sydlige del af Thy - kendte steder, da det var her, de kom fra, Mads fra Thyholm og Maren fra Ydby i Sydthy. På Thyholm er der en lokalitet, der bærer navnet Teglbjerg, mon det er her, han har navnet fra? Den gang var det ellers almindelig skik, at man fik sin fars fornavn som efternavn, altså Madses søn hed Madsen og datteren hed Madsdatter. Hvis det holder, så har hans far heddet Jens, og måske boede han i Teglbjerg og er blevet kaldt det, fordi der er så mange, der hedder Jens. (Senere har jeg fundet ud af, at Mads Jensen Teglbergs far hed Jens Pedersen Teilberg, og hans mor hed Mette Christensdatter.)

Der var meget trafik på Limfjorden. Mange små skippere, såkaldte krejlere, besejlede fjorden med varer og personer. Så i stedet for at flytte med hestevogn eller studeband forestiller jeg mig, at flytningen er foregået på både. Måske havde Mads Teglberg selv en såkaldt kaag en fladbundet båd - og selv været krejler foruden ved alle de andre gøremål, han havde. Måske var det på en af sine ture på Limfjorden, at han havde gjort stop på Livø, og der fundet ud af, at den daværende forpagter gerne ville derfra. På Livø var der mange muligheder, og da familien flyttede dertil, blev de udnyttet.

Havnen eller landingspladsen lå dengang længere mod nord, og ikke langt fra den blev der i 1840 opført en kongelig privilegeret kro til de rastende søfolk. Bådene var ikke så store, så søfolkene skulle i land for at sove eller ind under land i læ. Navnet Livø kommer af ”liuff” et gammelt ord for læ. På øens østlige side lå Livøgaard, tidligere havde der været to gårde på øen, men de var slået sammen til en. Foruden agerjord, græsmarker og enge var der en del skov. Desuden var der ”en betydelig Teglværksbedrift, hvortil Øen leverer fortrinligt Materiale”. I Trap Danmark fra 1859 anføres der, at der for nylig er startet et stenhuggeri af brosten, ”da Kampesten findes her i stor Mængde”. Brosten var der brug for, da mange købstæder fik gaderne brolagt med chausse-sten.

² Fra Himmerland og Kjær Herred 1914 s.343

³ ” ” ” ” ” ” ” s.344

Meget tyder på, at Mads Teglberg havde beskæftiget sig med teglværksdrift, før han kommer til Livø, da Peder, hans næst yngste barn, fik mellemnavnet Teglbrænder. Teglværkerne lå jo tæt i Thy. Så der var mange forskellige bedrifter at holde i gang for de femten, der var bosat på Livø i 1845, byggeriet, landbruget, teglværket, stenhuggeriet og kroen og måske også sejladsen og handelen på Limfjorden, og så selvfølgelig fiskeri. Og tjenestetyendet kom jo ikke langt borte fra, når vi husker på, at transporten foregik med båd. Jeg ser for mig Limfjorden som et blåt bånd, der binder fjorde og vige, landsbyer og købstæder, bønder og byfolk sammen. Og på et centralt sted i Limfjorden lå Livø, derfor en kongelig privilegeret kro.

Alle de forskellige erhverv, som blev udført på Livø, bevirkede jo også, der var produkter fra øen, som skulle sejles væk, mursten, drænrør, teglsten, brosten, overskud fra landbrugsproduktionen og fra fiskeriet, så der har været livlig trafik til og fra øen. I stedet for at være et isoleret sted langt fra land var det et naturligt centrum for handel på Limfjorden. En af de vigtige fragtruter gik fra Kvols i Hjarbæk fjord til Aalborg. Varerne var bl.a. jydepotter og træsko fra Midtjylland. Retourvarerne kunne være tømmer, søm, hør, salt, malt, jern, kul og andre fornødenheder til landmanden. De mange fjorde og indskæringer gjorde, at steder beliggende langt fra købstæder kunne få varerne bragt til døren, da krejlerne også havde hestevogne til at køre det sidste stykke.

Præsterne fra Ranum, Løgstør eller Nykøbing Mors kom også forbi, når vejr og vind tillod det, der var et lille kapel eller bedehus ved gården. I begyndelsen af 1700-tallet skænkede Frederik den 4. og dronning Louise et lille kapel til øens beboere. Det var kun 3 m bredt, men overdådigt udsmykket.

Staten satte øen til salg i 1850 - var det mon Treårskrigen, der havde kostet for mange penge? Mads Teglberg købte den for 6.000 rigsdaler. I skødet nævntes, at øen havde ret til værtshushold ifølge kgl. bevilling, så det må have været af betydning.

I kirkebogen for Bjørnsholm sogn dukkede familien op flere gange:

Født 5.sept.1843 Pouline Katrine Christensdatter, hjemmedøbt 6.sept, Pub.10.sept.

Moderen Mette Madsdatter på Livø

Udlagt barnefader Christen Jepsen i Thohøj på Mors

Faddere: Ungk. Nicolai og Søren Teglberg

Poul Nielsen

Pigen Maren Teglberg fra Livø

Mette fik altså et barn i 1843 med en mand fra Mors - måske en af de krejlere, der benyttede øen som rasteplass - det er rent gætterier. Ved folketællingen i 1845 var barnet ikke på Livø. Det blev hvert fald ikke nævnt, men hun dukkede senere op i forbindelse med familien i nogen andre kilder, så hun var ikke død eller sat i pleje. Det kunne være, at det er med vilje, hun blev "glemt", selv om børn født udenfor ægteskabet var en del af livet, og kun i borgerlige kredse blev betragtet som forargeligt. En af fadderne Poul Nielsen var også med på folketællingslisten i 1845, så han havde været på øen i i hvert fald to år. De søskende, der stod som faddere, bærer efternavnet Teglberg, selvom de i folketællingslisten havde efternavnet Madsen eller Madsdatter.

Død 02.dec. 1849, begravet 16.dec. Maren Andersdatter, Forpagter og muremester Mads Teilbergs Hustru på Livø, 59 år Løgstør.

Tipoldemor døde, da Dorthe var 11 år og Peder var 14 år, og året før Mads Teglberg købte Livø. Hun blev begravet i Løgstør. Der gik fjorten dage, fra hun døde, til der blev holdt begravelse. Det var i december. Vejret var måske årsagen til, at begravelsen ikke kunne finde sted før. Hun blev begravet i Bjørnsholm sogn. 59 år blev hun, hun fik ti børn i løbet af 25 år. I den periode var hun med til at flytte en fem seks gange, hun var ansvarlig for en stor børneflokk og en stor husholdning, som hun også skulle være omsorgsperson for, tage sig af dem, når de var syge og døende. Der var langt til lægehjælp. Hun bistod helt sikkert også ved fødselen, da Pouline blev født.

Selvom husmoderen og moderen nu var væk, gik livet og det lille samfund videre. Mads Teglberg var altså stadig murermester. Og det må være hans hovederhverv, da det var det, der var anført i kirkebogen. Et upraktisk sted at have et murefirma, skulle man synes. Men igen - det var let at færdes over vand, og mester kunne selv medbringe stenene.

Død d.25.dec. 1857, begravet d. 30. dec. Andreas Nicolai Madsen tjenestekarl i Næsby, født på Theglholm, søn af Mads Teglberg dengang Grdm. på Livø, 34½ år.

Hvad døde et ungt menneske af i 1857? Det bliver igen gætterier, en ulykke i landbruget, blindtarmsbetændelse, lungebetændelse eller måske det mest nærliggende tuberkulose, galoperende tæring blev det også kaldt. Kvæg og høns var inficeret med tuberkler og smittede dem, der arbejdede med dyrene og spiste produkterne derfra. Hvis ikke mælken blev kogt, var det en smittekilde. På dødstidspunktet var han ikke mere på Livø, men tjenestekarl i Næsby syd for Løgstør. Der stod i kirkebogen, at han var født på Theglholm, men efter folketællingslisten skulle han være døbt i Gettrup kirke. Gad vide om de på det tidspunkt havde et teglværk?

Men der var flere børn. I 1831 fik de en lille pige, som kun nåede at blive 15 uger. Hun hed Dorthe Madsdatter, hun døde den 16.nov. og blev begravet i Bodum sogn den 27.nov.1831.

Peder Oddegaard Madsen døde fjorten år gammel den 30. juni 1841 på Livø, og han blev begravet i Bjørnsholm sogn den 9. juli.

Man kan undre sig over navneskikken, at de har givet to drenge i samme familie samme fornavn, nemlig Peder, henholdsvis Peder Oddegaard Madsen fra 1827 og Peder Teglbrænder Madsen fra 1835. Har de kaldt dem Lille Peder og Store Peder eller Bette Peder og Stuer Peder? Igen gætterier, det er svært at forestille sig, at de har kaldt dem Oddegaard og Teglbrænder. Peder Teglbrænder var seks år, da Peder Oddegård døde. Men det mest sandsynlige var, at Peder Odgaard allerede, da Peder Teglbrænder blev født, var svagelig, så var det ikke usædvanligt at give det nye barn det syge barns navn, for på den måde at lade ham leve videre, hvis han skulle dø ung. – Og to, der hedder Dorthe, ja det ses ofte tidligere, at hvis et barn døde, fik det nye barn samme navn, en tanke og handling, som jeg har svært ved at forlige mig med, hvis det ikke var en måde at holde mindet ved lige på, men måske var det også en bedstemor, der skulle opkaldes og dermed mindes. (Dog kaldes Peder Oddegaard Madsen i andre kilder for Lars, så han har måske haft begge fornavne altså Lars Peder eller omvendt, men Peder må være det, der blev brugt i det daglige, da det er det, de folk, der skrev folketællingslisterne, fik oplyst.)

Der blev også foretaget en folketælling i 1840, hvor familien har boet på øen et par år. Da havde de 5 "tjenestetyende" 3 karle og 2 piger, til gengæld var der kun 5 hjemmeboende børn, nemlig Maren 21 år, Peder Oigaard 21 år (det er en fejl, han må være 12 år i stedet, bemærk hvordan hans

mellemlavn staves), Jens Christian, Peder og Dorthe. Samtlige fem børn har i folketællingslisten efternavnet Teglberg, selvom ingen af dem er døbt Teglberg. Desuden boede der på øen i 1840 to familier mere, hvor hovederhvervet blev angivet som skovfoged.

I 1846 eller måske før købte Mads Jensen Teglberg Vestermølle ved Gøttrup. Gøttrup lå nord for Limfjorden og lige øst for Bygholmsvejle, fra Livø en sejltur på mindre end ti sømil. Søren, der på det tidspunkt var 22 år, blev forpagter på gården og møllen fra 1.nov. 1846. Maren, der var 28 år, flyttede med og stod for husholdningen. Den 12.12.1848 blev der købt mere jord til Vestermølle (også kaldt Tinglau Mølle). Det var både en vandmølle og en vindmølle på stedet efter Trap Danmark 1859.

Da staten i den 23.feb.1850 satte Livø til salg på auktion købte Mads Jensen Teglberg som før nævnt øen for 6000 rigsdaler + en årlig fæsteafgift på 25 tdr. rug. Den gang fandtes ikke kreditforeningslån, så han havde haft penge på kistebunden eller taget et privat lån.

Mads Jensen Teglberg giftede sig anden gang den 28. dec. 1851. I kirkebogen stod: "Copulerede den 28.dec.1851 i Gøttrup sogn Enkemand Mads Jensen Teglberg 63 aar. Gaardmand og Møller i Westermølle i Gøttrup sogn. Hvor han opholder sig. Pige Maren Nielsdatter født i Ydby sogn den 3. april 1811."

Efter folketællingslisten befandt hun sig allerede i 1850 på Vestermølle. Måske havde hun været husholder for den ugifte møllerkarl. (I folketællingslisten stod hun anført som enke efter møller Teilberg, men på det tidspunkt var de slet ikke gift, og han var ikke død. Så det må være en efterrationalisering, som er tilføjet senere)

Et halvt år senere solgte Mads Teglberg Livø nemlig den 11. juni 1852 for 22.000 rigsdaler, så noget af et handelstalent havde han. Måske skulle han bruge for pengene, børnene skulle jo have deres mødrene arv udbetalt, efter at han havde indgået nyt ægteskab.

Gårdejer og møller Mads Teglbergs hustru Maren Nielsdatter og Mads Teglberg Vestermølle står fadder til Mettes andet barn Mads Teglberg Nielsen i 1852. Barnet dør året efter.

Hvad med børnene?

Mette blev gift i 1851 og flyttede til Boddum, og Poulina fulgte med.

Maren, der jo stod for husholdningen, mens Søren forpagtede Vestermølle, blev gift i 1852 og flyttede til Øsløs.

Søren giftede sig i 1854 og blev husmand i Gøttrup sogn.

Andreas blev tjenestekarl i Næsby og døde ung.

Jens Christian blev indtil 1859 karl på Vestermølle, hvor han blev gift.

Peder Teglbrænder arbejdede hos faderen i Vestermølle i 1851 (mere om ham senere).

Dorthe blev konfirmeret i Kettrup Kirke d. 23. april 1854. Hun arbejdede hos faderen og hans efterfølger i Vestermølle indtil 1860, hvor hun flyttede til Vesløs, og hun blev gift i 1868.

Ane Smed Madsdatter var sindssyg, eller som der stod i skifteprotokollen vanvittig. Ved folketællingen i 1855 var hun stadigvæk på Vestermølle, mens hun ikke var med ved folketællingen i 1860. Måske blev hun anbragt på en institution, den slags fandtes for sindssyge den gang. De eneste to tilbage på Vestermølle i 1860 var Dorthe og Poulina. Poulines mor var død, så hendes nærmeste familie var den i Vestermølle. De to sidstes erhverv var tjenestepiger.

Men Mads Jensen Teglberg fik ikke mange år på Westermølle. Han døde den. 2. sept. 1854 65 år gammel.

Ved skiftet efter Mads Jensen Teglberg var alle hans børn samlet. Desværre er det svært at læse, hvad der står, men pigerne, der var gift, havde deres mænd med, for de var deres værger. For de "værgeløse" børn var C. Westergaard værge (Det var ham, Mads Teglberg købte Westermølle af). Han var blandt andet værge for Peder Teglbrænder Madsen, min oldefar, som på det tidspunkt befandt sig i Helligkilde på Thyholm som tjenestetyende. Hvor meget de arvede, kan jeg ikke tyde, men arveloven var sådan, at drenge arvede dobbelt så meget som piger. Det sjoveste ved skifteprotokollen er at se deres underskrifter skrevet med pen og blæk. Min oldefar havde en flot håndskrift, og det havde hans søskende også..

Enken arvede møllen, og hun giftede sig knap fire måneder senere med ungkarl Mads Klemmensen født 7.maj 1826, vacc. 16.juli 1829. Han opholdt sig hjemme hos sin fader gårdmand Klemen Andersen i Hvidbjerg sogn på Thyholm. Igen forbindelsen til Thyholm, et fornuftsægteskab måske, men det holdt, til Maren døde 64 5/6 år gammel i 1876. De yngste børn og Pouline holdt længe ved Westermølle som deres hjem, selv om de var stedbørn, som der stod i folketællingslisterne. Senere var de anført som tyende.

Mads Jensen Teglberg optrådte i skifteprotokoller og kirkebøger og var nævnt i bøger om Livø. Han var synlig, han kom ud mellem folk. Han var muremester, gårdmand, forpagter, krejler, teglværksejer, kromand og møller. Maren Andersdatter var hans hustru. Hun fik 10 levendefødte børn. Hvor mange aborter, der har været imellem, fortæller kirkebøgerne ingenting om. Hun stod for den efterhånden store husholdning, hvor de stort set var selvforsynende både med råstoffer til beklædning og råvarer til madlavningen.

Hvis man læser om indretningen af bondehjem i begyndelsen af 1800-tallet i Thy, ja så var der to længer, der lå parallelt og adskilt i retningen øst vest. En ladebygning med stald i den ene ende og en salsbygning til beboelse. Den bestod af et stort bryggers med toppede brosten. I forbindelse med bryggerset var et udhusrum i gavlen mod øst. Bryggerset var et stort rum, her var brønden, karrene til at brygge øl i, dejtrugene, vandspanden, bageovnen og smørkernen. Det næste rum var stegerset med åbent ildsted. Først i slutningen af 1800-tallet kunne man få komfurer. Det betød, at det var kogemad, de fik, hvis ikke det var mad, der kunne steges på en pande. Stegerset var et smalt rum også med toppede brosten. Skorstenen fra ildstedet og bageovnen gik op i rygningen på huset. Nogen steder var der åbent til taget og kun et hul i rygningen, røgen kunne komme ud af. Ildstedet stod i forbindelse med en bilægger, der kunne varme opholdrummet op. Det var i det rum, hele husholdet spiste og opholdt sig med indendørs sysler. Langs væggene var der alkover, hvor børnene sov og måske tjenestepigerne. I alkoven op mod bageovnen sov forældrene med det eller de mindste børn. Tjenestekarlene sov i et rum ved hestestalden. Hvis det var fint, var der murstensgulv i opholdsrummet, ellers var det lerstampet gulv.

Langs vinduet mod syd var en lang bæk, der fortsatte hen langs endevæggen, her sad husbond for bordenden og karlene og de ældste drenge på vinduesbænken, og foran bænken stod bordet. Her blev alle måltiderne indtaget undtagen i høsten, hvor maden blev båret ud i marken. Og det var mange måltider i løbet af en dag. I sommertiden var det almindeligt for kvinderne at stå op med solen, så de kunne nå at spinde og væve en times tid, inden de skulle malke køerne. Først når malkningen var overstået, var der davre. I Limfjordsegnene var det almindeligt at starte med en spegesild og rugbrød med fedt, bagefter kom et fad med varm øl med et par kopper mælk i, mælken

klumpede i det varme øl, det blev spist med rugbrød til. Hvis der var rester af grød fra aftenen før, kom det også i som klumper i øllet.

Næste måltid var midt på formiddagen, et mellemmåltid med brød med pålæg af kød eller ost dertil øl eller kaffe til kvinderne. Klokkeren tolv var der unnen. Et stort fad med kartofler blev sat på bordet, hver mand pillede det antal, han kunne spise, og lagde dem på en rund træbrik. Kartoffelpillet blev samlet til hønsene, og så kom en trefod på bordet med en pande med dyppelse, Maren skar kødet i stykker, og hver fik sit stykke, men der kunne fås mere. Så dyppede man kartoflerne i dyppelsen, passede på med ikke at spille, skar kødet i mindre stykker på sin træbrik. Maren og pigerne sad på bænken ud mod rummet og spiste, så de hurtigt kunne skaffe mere, når det var nødvendigt. Til eftermad var der vælling eller grød, stadigvæk af fælles fad. En dag om ugen var der melmad d.v.s. pandekager eller klatkager. Hvis en ko lige havde kælvet, var der råmælk, så blev pandekagerne ekstra tykke og fede. Bagefter var der øllebrød. Om søndagen blev der ofte serveret grønkalssuppe eller hvidkalssuppe med kogt kød til. Opvask blev der ikke meget af, hver mand slikkede og tørrede sin ske, gaffel og kniv, og satte dem på plads i vindueshaspen eller, hvor det nu var. Bordet og brikkerne blev tørret af med karkluden, så der var kun fadene og panden, der skulle ud i bryggerset og skrubbes. Hvis ikke der var travlt i marken med kornhøst eller høhøst var det tid til middagssøvn. Så var der kaffe til at vågne på. Et par timer senere var der eftermiddagsmellemmad et par stykker brød med pålæg, mændene havde det med i en madklud eller i en træmadkasse ud i marken. Om sommeren blev der malket til aften ved ottetiden, først derefter var der nadver, det kunne være surgrød med mælk. Kærnemælk kogt med store byggryn, det skulle koges ved sagte ild i lang tid, sengen blev brugt som varmekasse. Det smagte godt, især var skorperne langs kanten af gryden eftertragtede. Der var altid grød til nadver og altid af gryn af egen avl, det kunne også være boghvedegrød. Limfjorden var den gang rig på fisk, især blev der fanget mange ål. Så der var ofte fisk til unnen. En specialitet var ålekage.

I det hele taget var næsten alt af egen avl. De havde får og lam, et par grise, de havde høns og gæs, køer, der gav mælk til at drikke, mælk til smør og ost. De avlede kål, forskellige rødder og kartofler, byg, rug, boghvede og havre. Især rug var vigtig. En gang om måneden blev der bagt rugbrød af en tønne rug. Jeg ved ikke, om den vindmølle, der havde været på Livø, stadigvæk fungerede. Det var almindeligt at have en håndkværn, men jeg forestiller mig, den blev brugt til de gryn, de kogte grød af. Det var et mere overkommeligt arbejde end, når der skulle bruges mel til bagning, og det skulle heller ikke males så fint til grød. Måske var det nødvendigt at sejle over fjorden til Vestermølle og få kornet malet der. Møllen var et samlingssted, hvor bønderne kunne høre nyt og få en dram, mens de ventede efter ”først til mølle-princippet”. Dagen før blev dejtruget fundet frem og surdejen fra sidste bagning. De var flere om at ælte, surdejen blev opløst i lunkent vand, og lidt efter lidt blev rugmelet arbejdet ind i blandingen. Det tog et par timer at få dejen arbejdet godt igennem, det var et hårdt arbejde, der krævede gode muskler i arme og skuldre. På bagedagen stod de op ved totiden, mændene gik i gang med at ilde bageovnen. Det betød, at de tændte et stort bål inde i ovnen, så den kunne blive varmet godt igennem. Imens formede Maren og en af pigerne de mange brød. Dejen skulle igen slås godt igennem, så der ikke blev luftlommer. Brødene skulle være regelmæssige i formen, så der ikke blev revner og sprækker, når de blev bagt, for så var der større risiko for, at de ville blive mugne. De skulle jo ligge længe, inden den sidste skive blev spist. Lige før de skulle ud og malke, blev brødene sat ind i den varme og nyfejede ovn.

Ved højtiderne blev der også bagt sigtebrød, de kom ind i ovnen, når rugbrødene var blevet bagt. De nybagte brød blev lagt til afkølingen i sengene, afkølingen skulle nemlig foregå langsomt. Først

efter et par dage blev der taget hul på de nye brød. De var for udrøje, hvis der blev skåret af dem samme dag, som de var bagt.

Det var meget rugbrød, der skulle til. Tal viser, at midt i 1800-tallet spiste en voksen mand ½ kilo rugbrød og ½ kilo kartofler om dagen.⁴ I familien var de femten heraf de seks voksne mænd, så et otte pundes rugbrød slog ikke til om dagen.

Nu har jeg brugt en del linier på rugbrødsbagning, men der skulle slagtes, saltet, røges, syltes. Gemmes mad, når der var overflod, til tider med smalhans. Der skulle laves tællelys, kartes, spindes, strikkes, væves og sys, lappes og stoppes. Der skulle sorteres fjer fra gæs og ænder til dyner og puder. Der skulle vaskes. Der skulle brygges. Der skulle laves smør og ost. Køerne skulle malkes, gæs og høns fodres. Mændene sørgede for foder til de større dyr. I høsten bandt kvinderne op og satte negene i skok, ligesom de hjalp med at køre korn og hø ind. I øverstestuen stod kister beregnet til udstyr til døtrene i familien. De skulle fyldes, så der var et ordentligt udstyr, den dag de skulle giftes. Det skulle der også være tid til. Øverstestuen lå ved siden af den pæne indgang.

På nordsiden af øverstestuen lå øl-kammeret, her blev øllet opbevaret, og her stod saltkarret. Hvordan Maren's øl var, har jeg ingen viden om. Men folk fra Thy drillede folk fra Hanherred med, at deres øl var for tyndt. Folk fra Thy sagde: ”I Han Herred brygger man paa den maade, at man binder fem maltkorn til det ene ben af Draagien (andrikken) og en stilk Maløwt (malurt) ved det andet. Efter at han saa har sejlet gennem Dammen, øser man Øl deraf. Ved Højtider og Festligheder lader man ham sejle to Gange gennem Dammen.” Maren var jo fra Thy, så det fortæller måske lidt om hendes øl.

Hvis der kom fremmede til øen, skulle de beværtet, det skulle der også være forråd til. I tilfælde af sygdom, kogte Maren urtete, lavede grødomslag, trøstede og tog sig af. Kun i svære tilfælde blev den kloge mand konsulteret, og i yderste nød blev doktoren i Kettrup spurgt. Der har været brug for Maren, hun skulle opdrage og oplære de unge piger og næste generation. Hun blev 59 år.

Jeg har tænkt meget over, om Mads og Maren har gået i skole. Da konfirmationen blev indført i 1736, var det et krav for at kunne blive konfirmeret, at man kunne dele af Luthers lille katekismus. Det betød, at almuens børn skulle lære at læse. Kongen krævede, at herregårdene oprettede skoler og sørgede for, at børnene på landet kom i skole. Men det var langt fra alle steder, der blev levet op til kravene. Lærerkorpset udgjordes af afdankede soldater og matroser, mislykkede håndværks-svende, bønderkarle og husmænd, i bedste tilfælde studenter. Formålet med undervisningen var at bibringe den opvoksende ungdom viden om kristendommen, hvad den lærte af skrivning og regning var tilfældigt og helt uvæsentligt.

1700-tallet kaldes jo oplysningstiden, og mændene bag Landboreformerne fra 1788 var klar over, at hvis reformerne skulle bære frugt, skulle bøndernes børn have en ordentlig undervisning i andet og mere end bibelhistorie. Reventlows reglement for undervisning graduerer den i tre klasser⁵: ”Til at kunne blive gårdmand vil fra året 1788 være fornødent, at En ikke alene kan læse alt, hvad som forelægges ham, men han må tillige kunne skrive en god og læselig hånd og regne i det mindste de fire species og den simple reguladetri (forholdsregning), samt forstå en fornuftig avling. Af en husmand behøves ikke kundskab i avlingen eller den fuldkomne regnen. En inderste, der kun vil vinde sit brød med dagarbejde, kan undvære begge dele, når han kun kan det, som udfordres til at

⁴ Søren Mørch: Den ny Danmarkshistorie 1880-1960 s. 319

⁵ R. Broby Johansen: Skolen i kunsten – kunsten i skolen

løsskrives ud ad protokollen”. (mon det er at blive konfirmeret, og de rettigheder konfirmationen gav). Det, Reventlow kom med, var en hensigtserklæring, det ønskelige, og det så ud til kun at gælde for drenge.

Men jeg vælger at tro, at de begge to både Maren og Mads kunne læse, at de kunne skrive deres navn. Regne må de også have kunnet, i hvert fald Madses erhverv som muremester krævede udregninger, alle hans handler havde krævet det samme. Og da konfirmationen var en betingelse for at blive gift, ja så var de konfirmeret – og man skulle være konfirmeret inden det fyldte 19. år. Det vil sige, at man fik flere chancer, hvis man ikke kunne sin børnelærdom ved første forsøg.

Først det år de blev gift i 1814, blev det et lovkrav, at alle børn skulle gå i skole fra de er syv, til de var fjorten, eller de skulle undervises.

Allerede i 1812 blev der oprettet et seminarium i Snedsted for oplysningens fremme, som det hed. I 1848 blev seminariet flyttet til Ranum.

Hvad skete der i Mads Jensen Teglbergs levetid?

1788 Stavnsbåndet ophæves, og det forbydes at tømme latrinspande på gaden.

1802 Fattiglov, hvorefter hvert sogn har pligt til at holde den befolkning i live, der er født i sognet.

1803 Der skabes en national hær, udskrives kun blandt bønder.

1810 Der averteres med stålpenne, men først senere bliver de almindelige, ellers var det gåsefjer.

1814 Danmark må afstå Norge til Sverige. Norge vedtager en fri forfatning i Eidsvold.

1817 Nyt menneskesyn: en morder straffes med halshugning uden først at få venstre hånd hugget af.

1827 Der ansættes ”stodderkonger” til at indfange tiggere og sende dem tilbage til fødesognet.

1829 Ny værnepligtslov: gælder nu også sønner af møllere, kromænd og lærere på landet.

1833 Tændstikker kommer i brug.

1834 Valg til de rådgivende stænderforsamlinger, stemmeret knyttet til grundbesiddelse.

1835 H. C. Andersen udsender de første hæfter med eventyr.

1840 Straf med brændemærkning for tyveri afskaffes.

1848 Valg til den grundlovgivende rigsforsamling. Valgret af alle frie mænd over 30 år.

1849 Den fri grundlov underskrives af kongen 5.juni.

1850 Oprettelse lov om kreditforeninger.

1854 I industriforeningen i København forevises den første symaskine.

Peder Teglbrænder Madsen og Marthe Christensen.

Nu er jeg så tæt på, at jeg burde have hørt om i hvert fald Marthe. Hun må have været en vigtig person for min far. Hun sad som aftægtskone i min fars hjem, og fordi fars mor døde, før han var tre år, må hun være blevet hans ”Mor”. Hun døde, da han var ti år, men da var han et par år i forvejen flyttet fra hjemmet hen til hans mors forældre, der boede et par kilometer derfra. Hans far havde nemlig giftet sig igen med en enke med 5 børn, men det vender jeg tilbage til senere. Jeg har måske ikke hørt godt nok efter, og jeg har i hvert fald aldrig fået spurgt far om hende. Først efter fars sygdom og død, hørte jeg om denne farmor, som boede hos dem på Vesløs Mark. Faste Magda

havde en vag erindring om, at Ingvard hendes storebror havde fortalt, at han skulle op i aftægtsstuen og vises frem, når han var fin i tøjet. Men hun mente ikke, der fandtes et billede af hende.

Det år kongerigets første jernbane mellem København og Roskilde bliver indviet, fødes på Sdr. Odgård i Vesløs et tvillingepar en dreng og en pige. Børnene bliver hjemmedøbt to dage efter fødselen. Pigen bliver døbt Marthe Christensen. Drengen, der fik navnet Christian Peter, overlever ikke. Fødselen finder sted den 29. jan. 1847. Marthes forældre - Christen Andersen født o. 1798 og Ane Kathrine Andersdatter født 3.8.1820 - var blevet gift den 4. jan. samme år. Oddegård må have været en pæn stor gård, for på et kort fra 1795 er der sat to gårde af i Vesløs, den ene var Vesløsgård, som var en herregård, og så Oddegård, der ligger lidt sydligere i sognet ikke langt fra kirken. Da Marthes far blev gift første gang i 1821 købte han en parcel af sin far⁶, der havde Oddegaard, og byggede Sdr. Odgaard. Hans første kone døde, med hende havde han 7 børn. Den yngste af dem var 9 år da Marthe og hendes tvillingebror blev født. I Vesløs sogn boede der o. 300 mennesker i 1847. Der var 21 gårde og 26 huse (husmandssteder), der var en skole og et teglværk.

Marthe bliver vaccineret den 16. juli 1853. For hvad ved jeg ikke, men jeg gætter på, at det er mod kopper. Der var mange dødelige, epidemiske sygdomme dengang. I flæng kan nævnes tyfus = salmonellaforgiftning (45/37), hjernebetændelse(59/57), barselsfeber(53), strubebetændelse(57/59), kighoste (24/21), skarlagensfeber (50/25), kopper (0/0), rosen (8/4), mæslinger (12/1). Tallene i parentes fortæller, hvor mange drenge/mænd - det første tal – og hvor mange piger/kvinder – det andet tal, der døde af de pågældende sygdomme i byerne i 1847, det år, hvor Marthe blev født.⁷ (Der findes ingen oplysninger om dødsfaldsårsager på landet). I 1843, ti år før Marthe blev vaccineret, døde 65 drenge/mænd af kopper, det tilsvarende tal for piger/ kvinder var 48. Måske har den vaccination mod kopper, som Marthe og alle andre børn fik, inden de kom i skole, begyndt at vise sin berettigelse. Marthe gik i skole i Vesløs, og hun havde ikke langt både skolen og kirkens lå tæt på Oddegårdene.. Marthe var jo den ældste i den ny børneflokk, hun fik seks søskende, først fire søstre og senere to brødre. Den yngste var to et halvt år, og Marthe var fjorten, da faderen døde d. 12.dec.1862.

Marthe blev konfirmeret 7.april 1861 i Øsløs kirke. Moderen giftede igen d. 8.nov.1863 med Peder Andreas Mikkelsen født 28.3.1836 i Tømmerby, og de blev boende på Oddegård.

Sognepræst C. Dørup af Vester Thorup⁸ skrev i 1842 fem år før Marthe blev født bl.a. om Hannes: ”Besætningsholdet var lidet saavel efter Hartkorn (= ca. 20 tdr. l. i Thy) som efter Areal, og der kunde næppe regnes flere end en Hest, 2 a 2½ Kreatur og 4 a 5 Faar pr. Tønde Hartkorn. Af Svin var der kun lidt over det nødvendige til Husets egen forsyning, dog havde gjerne enhver Gaardmand en Galt til salg hvert eller hvert andet Foraar, og det samme har været Tilfældet med Fjerkræ med Undtagelse af Gjæs, hvoraf store flokke dreves til Østjylland efter Høst.---Landprangere opkjøbte Korn, Uld, Smør, Huder og Skind i de mindste Kvantiteter og samlede det i Partier, og de gav ofte i Bytte herfor andre Varer”Saa Bonden behøver ej at løbe til Kjøbstad for ethvert ¼ Pd. Kaffe”.--- Beboerne rostes for deres Husflid, og der fandtes i Vester Hanherred 10 Væve til Tøj af forskellig Slags foruden 523 almindelige Væve og 2 Valkemøller, --- og det var ikke alene uldne og linnede Ting til eget Brug, der blev forarbejdet, men der solgtes ogsaa en stor Del heraf, navnlig Dynevaar til Norge og Aalborg. --- Nævnes skal det ogsaa, at der ikke fandtes en eneste Købmand i Vester Hanherred. --- De fleste Mandfolk i Hanherred tilbragte de lange Aftner

⁶ Ingvard Jakobsen: Vesløsgaard – En herregård på Hannes s. 188

⁷ Statistisk årbog 1847

⁸ Han Herredernes Sparekasse gennem 125 år (1983) s.28 -31

med at binde Simer, Grynkurve, Halmløb og Bikuber, samt at lægge Tøjr og Tøjrreb og udbedre Seletøj og Redskaber". "Omgivet med Vand på alle Kanter er de ligesom afsondrede fra det øvrige Jylland og tilvejebringer sig selv derfor de fleste Fornødenheder."

Marthe var med overalt, blev sat i arbejde med det, hun kunne bestride. Hun vogtede gæs på stubmarken, kartede uld, samlede vibeæg på strandengene, passede de små søskende. Om aftenen, når de voksne sad omkring bordet med deres sysler. lyttede hun til snakken, mens hun selv kartede eller vandt garn til nøgler. Det bedste, hun vidste, var, når de voksne gav sig til at snakke om "slavekrigen", det var så tæt på og så uhyggeligt. Den foregik det år, hun fyldte et, så hun kunne ikke selv huske noget derfra, men des mere spændende var det at lytte til de andres fortælling. Hun havde ude i laden bag ved den store port set pigkæppene, som blev brugt den gang under slavekrigen.

I foråret 1848 løb rygtet op gennem Jylland, at slesvig-holstenerne havde sluppet slaverne = tugthusfangerne i Rendsborg ud, og at de for plyndrende og røvende op gennem Jylland med flere nedbrændte købstæder bag sig. Rygtet kom til Vesløgsgård i form af et ridende bud. Mandfolkene i Vesløs og Arup skulle samles ved Fæggesund for at forsvare Hannes og forhindre slaverne i at gå i land. Der blev sat strandvagter ud, og på halvøens højeste punkter blev der hejst bævne, som skulle tændes, når/hvis slaverne gik i land. Her var der også vagter. Uden for Amtoft lå en stor pram, der, hvis slaverne nåede i land, skulle færge kvinder og børn over til den lille ø Fæggerøn.

Det gav mange oplevelser for de implicerede, og ikke dem alle var de lige stolte af. Som da to strandvagter i nattens mulm og mørke fik øje på noget mystisk henne på stranden. Da de var klar til at tilkalde forstærkning, besluttede de sig alligevel for at kigge nærmere på fænomenerne. Det viste sig at være et par kampesten i vandkanten. Et par af bævnvagterne, et par store drenge, der ikke måtte være med på stranden, fordi det var for farligt, blev sultne og løb hjem til gården for at få lidt at spise, men da de vendte tilbage, så de to mørke skygger, der bevægede sig op mod bævnen. De skulle ikke nyde noget, tog benene på nakken og hjem i alkoven. Da de næste morgen forskræmte fortalte om deres flugt fra fjenden, blev der sendt tre voksne mænd derop. Skyggerne viste sig at være to sorte får.

Men den farligste situation fandt sted på fjorden. En af de ivrigste til at afpatruljere stranden var en gammel jæger, der hed Kristen, og han havde taget sin bøsse med for at kunne forsvare Hannes. I dagbrækningen så han ude på fjorden en sejler, og da han mente, det var et slaveskib, råbte han så højt han kunne: "Hvem der?" Da han ikke fik svar, råbte han igen, stadig intet svar, så kastede han geværet til kinden og fyrede bøszen af. Så blev der liv på skibet: "Aa, de æ mæ"! "Hvem?" "Per Ibsen." "Har du slaver om bord?" "Nej, kuns træsko og lerpotter".

Hver søndag formiddag inden kirketid skulle mændene møde op i præstegården med deres pigkæppe og øve sig i forsvar. De fortsatte med træningen også efter, at der kom underretning om, at rygtet om slaverne var opspind. Alligevel var det spændende at høre om. Marthe kendte nogen af dem, der havde været med. Når hun kom ind og lå godt i alkoven, tænkte hun på, at det var godt, at det ikke blev til noget, at hun sammen med sin mor skulle ud og sejle om natten, mens hendes far skulle slås med slaver. Det måtte jo være nogle frygtelige mennesker, siden også hendes far havde været bange for dem.⁹

⁹ Hannes Folk og Egn s. 355-357

Jeg tror, Marthe blev hjemme på Oddegård som tjenestepige, hvor hun lærte alt, hvad en husmor på landet i 1800-tallet skulle kunne. Men måske var hun ude at tjene, og hun blev jaget af pladsen i 1873, da hendes tilstand blev synlig. Det er gætterier.

På Nørre Odgaard en af de andre Oddegårde bliver der 9. nov. 1868 holdt bryllup mellem Dorthe Madsdatter (Peder Teglbrænders lillesøster) og Peder Rægaard Olesen, ungkarl, bosat hos sin far i Nørre Odgaard. Dorthe havde, siden hun flyttede fra Vestermølle i 1860, været tjenestepige i Vesløs. Mon Peder Teglbrænder var med til brylluppet og der havde set Marthe for første gang? Han var da 33 år, mens hun var 21.

Efter sin konfirmation var Peder Teglbrænder tjenestekarl på Vestermølle hos sin far. Da faderen døde og i hvert fald, da der skulle skiftes efter ham, befandt Peder sig i Helligkilde¹⁰ i Hvidbjerg sogn på Thyholm. Fra nov. 1856 til marts 1861 var han igen på Vestermølle, en stor del af tiden var han der samtidig med, at søster Dorthe også var på Vestermølle. De betragtede det sikkert som deres hjem. Han var en kort tid i Kettrup, fra 1862 til 1869 tjente han hos Christian Søndergaard i Vesløs. Så han var med til brylluppet i Vesløs Kirke i november 1868, og Marthe, vidste han godt, hvem var. Uvist af hvilken grund flyttede han til Brovst fra 1869 til 1870 som møllersvend på Carlsminde Mølle. I 1870 var han i Biersted sogn. 1871 den 9. nov. stod der i tilgang Tømmerby. ”Peder Teglbrænder Madsen 36 aar, tjenestekarl. Fra Biersted sogn, Kjær herred, Aalborg Amt. Var meldt til tilg. til Kettrup, men blev forhindret deri og ankom syg hertil”.

Den 14. dec. 1873 fik Marthe tvillinger, hun boede hjemme hos moderen og stedfaderen på Sdr. Ogaard i Vesløs. Det blev en dreng og en pige. De blev døbt og fik navnene Christian Pedersen Madsen og Ane Katrine Pedersen Madsen. Det var Peder Teglbrænder Madsens børn, og de fik hans efternavn. Der var kommet en ny navnelov, hvor faderens efternavn også blev børnenes efternavn derfor Madsen, men for at holde den gamle tradition i hævd fik de mellemnavnet Pedersen (dog ikke Pedersdatter). Børnene blev opkaldt efter Marthes forældre.

Marthe og Peder blev gift i Vesløs Kirke den 3. juli 1874. Og når jeg læser om det bryllup, får jeg en klump i halsen, det er simpelthen så sørgeligt. Fire dage i forvejen var Ane Kathrine den lille pige død, godt et halvt år gammel. Hun blev begravet samme dag, som forældrene blev gift. Men de måneder der gik forud med to små børn, hvoraf den ene ikke ville leve, det må have været strenge. I min kilde står der: ”Han (Peder Teglbrænder) blev gift i Vesløs Kirke den 3. juli med Pige Marthe Christensen, som opholdt sig hos Stedfaderen Gaardmand Peder Andreas Mikkelsen i Odgaard i Vesløs. Samme Dag holdt de Begravelse for Tvillingebarnet Ane Kathrine. Peder Teglbrænder opholdt sig på Nørre Odgaard hos sin søster Dorthe og hendes mand Rægaard Olesen, før de blev ægte viede”. Det vil sige, at Peder Teglbrænder stadigvæk var tjenestekarl. Marthes stedfar Peder Andreas Mikkelsen og Peders svoger Rægaard Olesen var forlovere.

En følge af Grundloven af 1849 var bl.a. Tyendeloven af 1854. Den lov, Peder havde arbejdet under, siden han samme år, som Tyendeloven kom, blev forældreløs og måtte ud at tjene hos fremmede. Tyendeloven opremsede alle de pligter og rettigheder som henholdsvis husbond og tjenestefolk havde. De gamle skiftedage 1. nov. og 1. maj blev lovfæstet. Der var 3 måneders opsigelsesfrist for begge parter.¹¹

¹⁰ Skifteprotokollen efter Mads Teilberg Jensen

¹¹ M. Rasmussen: Lovbog for Landmanden s. 139-159

§ 15: Huusbonden kan af følgende Grunde nægte at modtage et fæstet Tyende, med mindre han allerede ved Antagelsen har kendt Grunden:

1. når det har været hensat til Strafarbejde, eller har begået Tyveri, Bedrageri eller anden i den offentlige Mening vanærende Forbrydelse.
2. når det i sin seneste Tjeneste har gjort sig skyldig i Fornærmelse i Gjerning imod Husbonden eller de i hans Familie hørende Personer.
3. når der er Børn i Huset, og Tyendet i en foregaaende Tjeneste har forledt Husets Børn til slette Handlinger.
4. naar der mangler de Færdigheder, der ved dets Antagelse blev forlangte, og som det udtrykkeligen har angivet at besidde.
5. når det har nogen smitsom eller væmmelig Sygdom
6. når det formedelst Sygdom og Legemsskade er uskikket til at udføre sit Arbejde, eller når et ugift Tyende er frugtsommeligt
7. når det ved sin Antagelse har skuffet Huusbonden med falsk Skudsmaal.

Huusbonden har i sådanne Tilfælde intet at betale Tyendet og kan forlange Fæstepenge tilbagebetalte.

§27

Huustugt er det mandlige Tyende underkastet, indtil det bliver 18 Aar, det kvindelige, indtil det bliver 16 Aar gammelt

Indtil Tyendeloven kom, var det lovligt for husbond at tugte alle ansatte - selv husmænd, der var på dagleje.

Der opregnedes en lang række bødeforanstaltninger, der gik begge veje. Tyendet var også beskyttet mod overgreb fra husbonden, ligesom tyendet havde krav på forsvarlig kost. Der stod direkte, at tyendet ikke måtte sultes. Det var lovpligtigt med en skudsmålsbog, hvor husbonden efter en tjenestetids ophør skulle give et skudsmål. Skudsmålsbogen skulle med til sognepræsten både det gamle sted og det nye sted, hvor præsten så stod for flytningen rent administrativt. Der var straf for ikke at give et ærligt skudsmål, ligesom der var straf for at fjerne sider i skudsmålsbogen, og straf for bortkomst.

Tyendeloven af 1854 var et fremskridt, man kunne ikke mere behandles vilkårligt, pligterne og rettighederne gik begge veje. Men for Peder Teglblænder, en mand på næsten fyrre år, må der have været et ønske om at blive en "fri" mand. Så længe han var ansat, havde han ikke en gang stemmeret til folketetinget.

Hvorfor varede det så længe, inden de fik hinanden? Var Peder Teglblænder ikke et godt parti? Var der ingen ejendomme i nabolaget til salg, som de havde mulighed for at købe? Jeg ved det ikke, men fakta er, at Danmarks befolkning var blevet mere end fordoblet fra 1800 med ca. 800.000 til 1875, hvor der var næsten 2 millioner indbyggere. Stadigvæk boede næsten 80 % på landet. Antallet af husmandssteder var vokset, men ikke nok til at opsuge det voksende antal giftefærdige unge. En del tog til byerne som industriarbejdere, og flugten til Amerika var begyndt. I 1880 udvandrede 8000, men Marthe og Peder Teglblænder blev på Hannes. I 1875 flyttede de ind på et nybygget husmandsbrug på Vesløs Mark. Jorden var udstykket fra Martes hjem. Hvor meget jord, der er til, har jeg svært ved at regne ud, det står anført i hartkorn, som var beskatningsgrundlaget, men da husmandsbrug var under en tønder hartkorn, har den været på under tyve tønder

land. (Senere omregninger tyder på at ejendommen var på godt fem tdr. land). Omregningsfaktoren på Hannes - i hvert fald på jordene tilhørende Vesløsgård - var godt tyve tønder land pr. tønde hartkorn. Ejendommen lå på det, der en gang havde været det gamle overdrev, hvor man før i tiden sendte kreaturer og får på græs.

De havde plads til et par køer, nogle får, af svin nok kun et enkelt og fjerkræ og et par stude som trækdyr. Da de første husmandssteder kom i første halvdel af 1800-tallet, blev det fra myndighederne bestemt, at arealet ikke måtte overstige en tønde hartkorn. Det skulle være sådan, at husmanden netop ikke kunne forsørge en familie på stedet, så han var nødt til at tage arbejde på de større gårde. Her var der i høst, ved høbjergning, når kornet skulle tærskes med plejl, når der skulle graves grøfter og drænes, brug for ekstra arbejdskraft. Da Landboreformerne fra 1788 efterhånden slog igennem og hoveriet blev afskaffet, var de større jordbesiddere bange for, at de ikke kunne skaffe billig arbejdskraft nok, derfor blev husmandsloven, som den blev. Gårdmændene kunne leje arbejdskraft, når der var brug for den, uden at have forpligtelserne overfor arbejdskraften, når der ikke var brug for den. Så Peder Teglbrænder måtte tage ud som daglejer, og det var altid hårdt arbejde, daglejeren fik. Lønnen var lille, men til gengæld var arbejdsdagen lang, og daglejeren var på fuld kost det sted, han arbejdede. Marthe har sikkert også hjulpet til på gårdene i nabolaget, når der skulle slagtes, klippes får eller bindes korn op i høst. Måske har hun fået sin løn i naturalier (uld).¹²

Et typisk husmandssted var bygget som en lang længe med beboelse i den ene ende og stald og lade i den anden, og det gjaldt også for Marthes og Peder Teglbrænders sted. I aftægtsaftalen, da Marthe og Peder Teglbrænder sælger ejendommen til deres yngste søn Karl (min bedstefar), står der, at der skal indrettes to stuer til dem mod syd (nærmere om aftægtsaftalen senere). Jeg går ud fra, at det må være i gavlen. Det betyder, at længen har vendt, så udbygningen vendte mod nord og beboelsen mod syd. Bryggersdøren lå nærmest stalden. Bryggerset havde stenpikning, her var gruekedlen, smørkærnen, vaskekarrerne, bageovnen og en indvendig dør ud til stalden. I stegerset var der også stenpikning. Den ene skorsten, der var på huset, skulle tage røgen fra både gruekedlen og bageovnen i bryggerset, fra komfuret og fra kakkelovnen i opholdsstuen. Opholdsstuen rummede bordet, bænken, stolene og rokken. Det var her de spiste og arbejdede med alt det, der ikke kunne foregå udendørs. I gavlen var der to uopvarmede kamre. Der stod dragkisten og væven.

Her fik de deres børn. Samme år, som de flyttede ind på ejendommen, kom en ny lille Ane Katrine Pedersen Madsen til verden. I 1878 blev der født en dreng, og han blev opkaldt efter Peder Tegls bror, der døde som ung, og efter hans far plus efter Marthes stedfader, han kommer til at hedde Mads Andreas Nikolaj Pedersen Madsen. Han bliver kaldt Laj. (Min far omtalte ham som farbror Laj). Måske har han givet sig selv navnet, jeg kan godt forestille mig, at han som lille dreng er blevet spurgt: "Hvad hedder så du"? Og så kom det: "A hedder Laj". I 1879 kom endnu en dreng, som fik navnet Martin Pedersen Madsen. Tre år senere kom Marie Pedersen Madsen til.

Yngstebarnet blev min bedstefar Karl Pedersen Madsen født d. 20. marts 1884.

Marthe fik syv børn, og kun et af dem døde, før det blev et år. De har kunnet holde sulten fra døren, men nok heller ikke mere end lige. Det, de overlevede på, var, at de næsten var selvforsynende med alt, mad, tøj og brændsel. Efterhånden fik de et par køer mere, de fik engparceller, hvor de kunne slå enghø til vinterfoder til kreaturerne. Det var også med til at forøge høstudbyttet på markerne hjemme omkring ejendommen, fordi flere køer gav mere gødning.

¹² Ole Højrup: Landbokvinden.

Rede penge blev brugt på renter og afdrag, skatter og brandforsikring, jordmoder og læge, kaffe og malt, træsko og til et nyt lerfad, når det gamle gik i stykker, brændevin og silkebånd. Det var omkring 1850, en købmand slog sig ned i Vesløs¹³, og i 1868 fik han kgl. bevilling til salg af brændevin, så folkene på Hannes slap for en tur med dagvogn til Thisted, som tog seks timer hver vej.

Lige overfor Vesløs Kirke lå skolen, og det var her børnene lærte at læse, skrive, regne og fik deres indføring i bibelhistorie. Der var kun en lærer og et lokale, så de store fra ti til fjorten gik i skole to dage om ugen om sommeren og fire dage om vinteren. De små fra syv til ni gik fire dage om sommeren og to om vinteren. Skolegangen var tilpasset landbrugets behov for arbejdskraft, de store børn skulle stå til rådighed om sommeren, hvor der var mest arbejde. Sommerferien lå i høsttiden. De havde godt en fjerdingvej i skole, om sommeren løb de på bare ben, om vinteren med stunthoser og træsko på. Næsten altid havde de søskende eller nabobørn at følges med.

Men mens Peder Teglblænder og Marthe opfostrede deres børneflokk på Vesløs Mark, blev isolationen på halvøen brudt. De lavvandede vejer øst og vest for Hannes blev forsøgt afvandet. Vejle betyder vadested, og over begge vejer var der fra gammel tid vadesteder, som af lokalkendte ved lavvande kunne passeres med forsigtighed, så man var fri for den lange tur nord om, når de skulle henholdsvis til Thisted og Aalborg eller bare, når de skulle til Kettrup. Der kom også regelmæssig dampskibsfart på Limfjorden fra Aalborg til Thisted, et af færgestederne var ved Fæggesund. Digteren Valdemar Rørdam benyttede den mulighed, da han i sin ungdom blev ansat som huslærer på Vesløsgård.¹⁴

Vejlerne blev ikke forsøgt afvandede på grund af samfærdselen, men for at skabe enge til kreaturgræsning. Det var en besværlig sag, som et engelsk konsortium stod for. De lokale bønder og husmænd betragtede projektet med skepsis og vantro. De tjente lidt på det ved at have folk indkvarteret mod betaling, eller ved at husmænd tog arbejde på vejlerne, når digerne skulle bygges, og kanalerne graves. Hvis man kunne køre med trillebør og bruge en skovl, var der mulighed for at få arbejde.¹⁵ I 1860'erne blev hoveddæmningen over Bygholmsvejler bygget, og man begyndte at plante græs på de udtørrede arealer, og græsset var kommet godt i gang, da en kraftig januarstorm i 1874 - det år Marthe og Peder blev gift - piskede Limfjordens vande op. Vandet gennembrød dæmningen, og kanaler, hegn osv. blev skyllet bort. Et nyt konsortium overtog de sørgelige rester og ikke mindst erfaringer. De startede på en ny hoveddæmning, og der blev nu benyttet dampkraft i form af to lokomotiver. Dæmningen var færdig i 1876, og udpumpningen startede. Men det varede mange år, inden græsset ville gro, bunden var for salt. Store dele af arealet blev grøftet og overrislet for at skylle saltet væk. På steder, hvor der var klæg eller mudder under sandet, pløjede man med store damppløve. De lokale rystede på hovedet og snakkede om de tovlige englændere, der ville give børnene penge for at plante græs, som slet ikke kunne gro. Men efterhånden lykkedes det at få noget til at gro, og det gav gode græsningsarealer for kvier og stude, og gode muligheder for at få en engparcel til høslæt. Alt sammen noget, der kunne forbedre familiernes indtægtsmuligheder. Karl og hans søskende kunne tjene en skilling hvert forår, når nye arealer skulle plantes til.

Det var knap så besværligt, da Vesløs Vejle skulle inddæmme. Der var erfaringer fra det andet projekt, som de kunne bruge, bl.a. sørgede man for at få jorden affersket inden, der blev forsøgt med at så og plante græs. De mange aktiviteter på egnen skaffede rede penge, måske så mange, at

¹³ Hannes Folk og Egn s183

¹⁴ Jens Rolighed: Bogen om Han Herred

¹⁵ Jens Rolighed: Bogen om Han Herred

Peder Teglbrænder nu kunne anskaffe sig et par nordbagger eller russerheste i stedet for stude. Det var en stor dag for familien, da Peder Teglbrænder første gang kunne spænde hestene for vognen i stedet for de sendrægtige stude, og sikken fart de kunne få på. Karl gned forsigtig for første gang kinden mod hestenes bløde muler, mens han snusede den gode lugt af hest ind. Marthe klappede ham på håret og lovede, at hun ville gå ind og bage æbleskiver, så de kunne fejre dagen.

Hvis man sammenligner høstudbyttet i landets forskellige amter f.eks. i 1898¹⁶, falder det ud til Thisted amts fordel. Med et indeks på hundrede for hele landet, ligger Thisted amt på 102, mens det for hele Jylland lå på 87. Foldudbyttet for byg var i Thisted amt på 12,7, mens det for resten af Jylland lå på 9,9. Så jorden måtte være god og bønderne være dygtige i Thy og Hanherred. Foderroer og havre havde det største areal og udbytte, så kom kartofler, byg og rug, mens der kun var få arealer med hvede og boghvede. Afgrøderne fortæller om husdyrholdet. Når der blev avlet så mange roer, måtte det betyde, at der var kommet betydeligt flere køer end før 1850, hvor et husmandssted kun kunne skaffe føde til en enkelt ko. Havre som den næstvigtigste afgrøde fortæller, at der må have været mange heste. Havren var det brændstof, der gav hestekræfter. Kun en brøkdel blev brugt til menneskeføde. Kartofler og rug var derimod til menneskeføde, mens byggen blev brugt fortrinsvis til svinefoder og til ølbrygning, og da arealet med byg lå på en fjerdeplads, må det betyde, at svineproduktionen ikke var så stor.

I Thisted amt var der i 1898 16.200 heste, 12.470 stude heraf 8.609 under 2 år og 63.161 køer, kvier og kalve, mens der kun var 3.097 søer. Der var stadigvæk en stor eksport af stude fra Thy til Tyskland. Forklaringen i det store kohold ligger i, at L. S. Nielsen i 1878 opfandt centrifugen, en maskine, som effektivt kan skille fløden fra mælken. Den maskine var årsag til, at det blev rentabelt for bønder og husmænd at slutte sig sammen i andelsselskaber og danne mejerier. Det første kom i 1882 i Hjedding i Vestjylland, og snart bredte andelstanken sig til hele landet. På Hannes blev det første mejeri bygget i Tømmerby halvfemserne. Andelstanken ligestillede husmænd og bønder, man stemte efter hoveder og ikke efter høveder. Det gav igen arbejde til husmændene, de kunne blive mælkekuske, især hvis de havde et par stærke nordbagger til at trække vognen. Peder Teglbrænder fik en mælkerute, men han blev selv efterhånden for gammel til at kunne holde til at svinge de tunge mælkejunger op på vognen, så den ældste hjemmeværende knægt fik jobbet. Jeg ved, at i hvert Karl, hans yngste søn, var med til at samle mælk fra ejendommene på Vesløs Mark og køre den til mejeriet i Tømmerby, og senere køre skummetmælk tilbage til ejendommene. Først i 1911 blev der i Vesløs by bygget et mejeri for Sydhannes.

I Øsløs boede samtidig med, at Marthe og Peder Teglbrænder boede på Vesløs Mark, digteren Johan Skjoldborg. Han skrev om husmændenes hårde liv, og han kendte det, for han var født og opvokset på stedet. Kanske det var min oldefar, han skrev om i:

*Du husmand, som ørker den stridige jord
Og vover din arm og din bringe
Som drager det første kulturens spor
Med plovjernets sølvblanke klinge,
Mer ridder du er med din barkedede hånd
End mange, der pyntes med stjerner og bånd
og tripper på bonede gulve.*

¹⁶ Statistisk Aarvog for 1898

Eller:

*Jeg lytter til vårens syngende kor,
Til lærken, den jublende glade
Vi kender hinanden fra somren i fjor
Den kvidrer, jeg grøfter og graver min jord
Med min hakke min skovl og min spade!*

*Når solen går ned i et luende bål
Bag lynghedens vidtstrakte flade,
Jeg retter min ryg, og jeg skimter et mål
Da blåner og blinker det blankslidte stål
I min hakke min skovl og min spade!*

Den 13. februar 1909 solgte Marthe og Peder Teglbærder ejendommen til Karl. Der blev lavet en aftægtsaftale, så de kunne blive boende på stedet. Da de går på aftægt, er Marthe 62 år og Peder Teglbærder 72. De kommer kun til at være på aftægt sammen i fire år.¹⁷

Peder Teglbærder Madsen, aftægtsmand hos sønnen på Vesløs Mark, døde den 2. marts 1913 76 år gammel, og han blev begravet den 11. marts på Vesløs Kirkegård af frimenighedspræsten i Klim Søren Anker-Møller. Det var altså ikke sognepræsten i Vesløs, det forestod begravelsen. Åndelig vækkelse og indre mission bredte sig over landet i slutningen af 1800-tallet, langt hovedparten af præsterne var med i bevægelsen. I 1868 kom valgmenighedsloven, hvilket betød, at tyve familiefædre eller enker kunne oprette en menighed og ansætte deres egen præst. Peder Teglbærder og Marthe har hørt til de frimenighedsfolk, som søgte frimenighedspræsten i Klim nemlig Søren Anker-Møller.

Johan Skjoldborg skriver i sin mindebog: ”Søren Anker Møller var en fri og mærkværdig selvstændig Præst og Personlighed. Han var nøjsom og fordringsløs med Hensyn til sig selv. Af den lille Løn, han havde som Kapellan i Øsløs, tænker jeg, han gav det meste bort til de fattige. I sin Forkyndelse adskilte han sig fra den almindelige Præst derved, at han ikke talte til Menigheden, som om det var en Flok Hedninge, der skulle omvendes, men derimod som om de var døbte og kristne Mennesker, han henvendte sig til. Og indenfor Kristenlivets Omraader var han en Tænkter og Vejleder af usædvanlig Format. ----- Selv om der var flere Børn, der skulle døbes, fandt der ikke Jaskeri eller Hastværk Sted her. Hver enkelt Daab blev forrettet med samme Alvor og Højtid. Jeg har aldrig kendt noget lignende. Jeg mindes Møllers forvaltning af Daaben som det mest højtidsfulde, jeg nogensinde har overværet i en Kirke, - det var som om Himlen aabnedes.”

I 1911 havde Peder Teglbærder og Marthe støttet opførelsen af Frimenighedskirken i Vesløs Stationsby. Denne lille oplysning fra kirkebogen fortæller om mine oldeforældres stillingtagen til de åndelige ”mørkemænd”, der huserede i kirkerne og i missionshusene. De valgte frimenigheden. At han så alligevel blev begravet på Vesløs Kirkegård og ikke på Frimenighedens, skyldtes, at begravelsespladsen ved Frimenighedskirken først blev indrettet i 1914¹⁸, og at Lille Ane Katrine havde ligget på Vesløs Kirkegård i næsten fyrre år.

¹⁷ Aftægtsaftalen

¹⁸ Ingvar Jakobsen: Vesløsgaard. En herregård på Hannes

Frimenighedspræsten i Klim var inspirator, da Danmarks første husmandsforening blev dannet i 1896, og måske var det også derigennem, at Peder Teglbrænder kendte ham så godt, at han blev den, der begravede ham. Husmandsbevægelsens formål var at fremme forholdene for husmændene.

Marthe sidder enke i 11 år. Hun døde 2.sept. 1924, da var hun 77 år. Hun blev også begravet på Vesløs kirkegård, men af sognepræsten.

Hvad skete der i Peder Teglbrænder Madsens levetid?

1847 Den første jernbane i kongeriget etableres mellem København og Roskilde.

1848-1850 Treårskrigen.

1849 Grundloven.

1854 Tyendeloven.

1864 Danmark mister Nord - og Sydslesvig.

1872 Jernbanefærgesfart over Lillebælt.

1875 Møntsystem med kroner og ører indføres. En daler lig med to kroner.

1882 Det første andelsmejeri i Hjedding.

1883 Danmarks jernbanefærgesfart nr.2 indvies ved Oddesund.

1884 De samvirkende sygekasser oprettes.

1885 Gendarmerikorpsset oprettes som følge af et attentat mod Estrup.

1887 Venstre forsøger at få forbudt salget af kunstsmør = margarine.

1890 Luftringe til cykler kommer i brug.

1891 Alderdomsunderstøttelseslov, og det forbydes at bortlicitere de fattige.

1897 Højre ønsker højere afgifter på brændevin. Venstre nægter, det betragter den som et nødvendigt og billigt næringsmiddel.

1901 Systemskiftet. Venstreregering, den første bonde i kongens råd.

1904 Thisted / Fjerritslevbanen indvies med stop i Vesløs.

1907 Metersystemet erstatter tommer, fod, alen. Kilo erstatter pund.

1915 Kvinderne får stemmeret.

1914-1918 Den store krig.

1917 En midlertidig tillægsafgift på øl, spiritus og tobak.

1920 Nordslesvig stemmes hjem til Danmark

Karl Pedersen Madsen og Inger Jensen.

Karl var jo yngstebarnet hos Marthe og Peder Teglbrænder, men det betød ikke, at han blev forkælet og ikke tidligt lærte at deltage i arbejdet. Før han kom i skole, lærte han at vogte kreaturerne. Efter morgenmalkningen, som Marthe stod for hjulpet af Ane Kathrine eller Marie, blev køerne om sommeren samlet fra de nærliggende husmandssteder i en flok og drevet ud på overdrevet eller engene. Her var ingen hegn, så vogterdrengen skulle holde styr på køerne og sørge for, at de på vejen derud ikke nippede af de fristende grønne spirer på kornmarkerne, og at de holdt sig på overdrevet eller engen, indtil de skulle drives hjem. Vogtertjansen gik på skift mellem husmandsstederne. Hvis man havde to køer, tog man to dage i træk, inden turen gik til naboens knægt. Når man så havde været hele raden rundt, blev det igen Karls tur. Hvor der ikke var børn til at vogte, betalte man naboen, for at hans børn kunne gøre det. Det kunne være lange dage for sådan en lille knægt, og et stort ansvar at leve op til. Lyspunktet var den medbragte mellemmad. På gode solfyldte dage kunne han, mens køerne græssede eller tyggede drøv, ligge og kigge op på skyerne

og lade fantasien flyve, eller han kunne se til fuglereder. Snart lærte han at kende forskel på de forskellige æg. Vibens prikkede spidse æg kendte han allerede, for han havde tit været med sine store søskende ude strandengen for at samle æg. De kunne bruges til pandekager, sælges til bageren, eller hans mor saltede dem ned til senere brug. Han havde måske en lommekniv. En kniv var et godt tidsfordriv og en nyttig ting. Han kunne skære sig en pilefløjte, skære skibe osv. Stadigvæk på gode varme dage blev der stunder til at lege med sten, han altid gik med i lommen. De kunne være køer eller heste, med pinde kunne han lave de fineste plovfurer og forestille sig, at han gik bag et par heste eller stude. Han fik en god sund kulør. Men på regnvejrsgange var det strengt, han kunne måske finde ly under et træ, men hvis det havde regnet hele formiddagen, og det fortsatte, ja så blev træet jo selv en kilde til regndråber. Han kunne på køerne se, om det ville blive dagsregn, eller det snart ville holde op. Hvis køerne gav sig til at græsse, selv om det regnede, ja så kunne han belave sig på en hel dag med regn, men hvis de stillede sig op med rumpen mod vinden og regnen, så var det kun en byge. Sådan en regnvejrsgang, hvor han var godt kold, våd og gennemblødt, var det godt sidst på eftermiddagen at lægge sig ind til en varm ko og få en lille lur.

Allersværest var det, hvis der var bremser i luften. Det var tiest, når der var opræk til torden, og luften var lummer. Bremsernes summen kunne få køerne til at bisse, så måtte han bruge al sin seksårige myndighed for at holde styr på dem, så de ikke løb hjem i utide eller fortsatte ind i kornet, for så vankede der skænd og øretæver. Men det værste var at få at vide, at han ikke havde levet op til det, der forventedes af ham. Da han blev så gammel, at han skulle i skole, blev vogterdagene indrettet efter skolegangen, han slap ikke. Nogen skulle jo gøre det. Hen mod aften, når køernes yver var spændte af mælk, begyndte de at vende mulen mod stalden, og så gik han den glade gang hjemad. Da var køerne ikke utidige og ville nippe af kornet, nej, da var de lige så ivrige efter at komme hjem, som Karl var. Han var sulten og træt og håbede på at få et anerkendende nik fra konerne og pigebørnene, der stod og var parat til at tømme køernes yvere, og han trængte til at komme hjem.

Selvfølgelig nød Karl godt af at være den yngste. Han havde større søskende at se op til, at tage ved lære af og til at tage de værste skrammer, hvis de havde lavet gale streger. Senest efter konfirmationen kom de store hjemmefra, så da Karl gik og vogtede køerne, var Kristian for længst blevet tjenestedreng et sted i sognet og Ane Katrine tjenestepige.

Kristian blev ikke ved landbruget. Han blev senere uddannet til karetmager og bosatte sig i Klim lige øst for Bygholmsvejle. Da han af helbredsmæssige grunde ikke kunne holde til at være karetmager, rejste hans kone til København og tog uddannelse som jordmoder. Hun var distriktsjordmoder i Klim¹⁹ i over fem og tyve år. Imens havde Kristian et reparationsværksted, hvor han reparerede ure og symaskiner, og han var også klinker. Det vil sige, hvis mælkefadet var revnet blev det ikke smidt ud, men blev båret hen til Kristian, hvor han så borede små fine huller langs kanterne, smurte lim på og satte en form for kramper i hullerne, og så var fadet så godt som nyt. Den gren af familien blev altid omtalt som ”karetmagerens”. Ane Katrine – fars faster Katrine – blev gift med en husmand i Tømmerby. Både Kristian og Ane Katrine stod fadder, da far blev døbt. Farbror Laj blev også boende nabolaget, han blev aldrig gift. Martin flyttede til Fyn, han var murer. Marie udvandrede - vist nok til USA. Oplysningerne om de to sidste har jeg fra faster Magda, jeg kan ikke huske, at der har været snak om dem ellers. Ifølge faster Magda kom der aldrig brev fra Marie. Hvordan det er gik hende, lå hen i det uvisse. Marie var den næststingste, så da hun tog sit livs beslutning om at udvandre, må Karl have været omkring atten-tyve år, men han havde ikke den samme udlængsel. Eller det ved jeg jo ingenting om, han arbejdede ved landbruget. Peder Teglblænder og Marthe magtede næsten ikke mere at passe ejendommen. Da Karl var næsten 25 år

¹⁹ Mads Godiksen

og hans forældre Peder Teglbærder 74 og Marthe 62, købte han ejendommen på Vesløs Mark af dem. Han overtog den 30.1. 1909.

I begyndelsen af det 20. årh. skete der en stor omvæltning for beboerne på Hannes. Der blev bygget en jernbanelinie mellem Thisted og Fjerritslev. Den gik over Vesløsvejle på det sted, jordbunden var sundest. Dvs. et stykke nord for Vesløs Kirkeby blev Vesløs Stationsby bygget på Vesløsgårds jorder. Her blev bygget station, krostald, kro og købmandsforretning overfor kroen, ved amtsvejen en snedkerforretning. Jernbanen blev åbnet i 1904. Måske var det her, Peder Teglbærder og Marthe vinkede farvel til Marie, da hun rejste. Banen førte videre fra Fjerritslev til Ålborg, hvor der var dampskibsforbindelse til København. Herfra udgik mange af udvandrekskibene. Før havde der et par gange om ugen været kombineret fragt og passager rute til Thisted, turen dertil tog 5-6 timer, så det var en kolossal forbedring, da jernbanen kom. De folk – jernbanebisserne -, der byggede banen, gik der fraspagn om i mange år.

I 1910 bliver resten af Vesløsgårds jorder i alt 376 tdr. land udstykket til 22 husmandsteder, en enkelt gård, 7 tillægsparcer og yderligere fire husmandsbrug på selv gårdspladsen, i gennemsnit var de på 11 tdr. land. Det gav plads og muligheder for driftige unge mennesker i området. Men sognerådet var ikke begejstret, hvordan skulle det kunne få det hele til at løbe rundt, når det kom til at mangle formueskatten fra herremanden.

I 1911 blev Sydhannes Andelsmejeri bygget i Vesløs Kirkeby. Før havde mælken skullet køres helt til Tømmerby for at komme på mejeriet. Husmandsbrugene fra Vesløsgårds udstykning var mere effektive end herregården havde været. Nybyggerne leverede det første år dobbelt så meget mælk, som Vesløsgård før plejede.

Som før omtalt byggede frimenighedsfolk i 1911 en kirke i Stationsbyen. Fem år senere lod missionsamfundet opføre et missionshus også i stationsbyen.

Den lille gamle skolestue nedenfor Vesløs kirkebakke, hvor Karl og hans søskende og deres mor Marthe havde gået i skole, blev i 1914 afløst af en ny skole tættere på stationsbyen.²⁰ I 1919 blev der tilbygget et klasseværelse og en lærerindebolig. Så der nu var en fireklasset skole, usædvanligt på landet den gang. Udviklingen i stationsbyen og de mange nye hjem gav mange børn, og sognerådets bekymring vedrørende den slunkne sognekasse holdt ikke stik, hvilket ses af, at der blev bygget ny skole over gængs standard.

Udviklingen i stationsbyen og på Vesløsgårds marker fortsatte. I 1942 var der 95 hjem heraf 34 jordejendomme, hvoraf 6 var gårde med over 1 td. hartkorn, resten husmandsbrug. Der boede²¹ 350 mennesker. I stationsbyen er der brugsforening, købmandsforretning, boghandel, tatol, slagter, barber, damefrisørinde og flere slags håndværkere. Og ikke så sjældent flytter ældre folk dertil for at tilbringe deres alderdom der (i stedet for at gå på aftægt). Før udstykningen og jernbanen var der 12-15 mennesker på samme areal.

Men tilbage til 1909.

Karl var ung og ugift, da han købte ejendommen på Vesløs Mark et par måneder, før han blev 25. Men han købte ikke bare ejendommen, han overtog også forpligtelsen for sine forældre. Med i aftalen og handlen var en aftægtsaftale, hvilket var almindeligt den gang.

²⁰ Ingvard Jakobsen: Vesløsgaard. En herregård på Hannes

²¹ Niels Sodborg: Fra herregård til Stationsby

Ejendommen var vurderet til 1800 kr. Købssummen var sat til 1200 kr. Der var et kreditforeningslån i ejendommen på oprindelig 700 kr., ” de erlagte Afdrag kommer Køberen til gode, mens Køberen for Restsummen 500 kr. udsteder Panteobligation til Sælgeren med Prioritet i det solgte. Sælgeren forbeholder sig derhos Ret til vederlagsfri Beboere for sig og sin Hustru i to i Ejendommen mod syd beliggende værelser med tilhørende Køkken. Værelsernes Størrelse skal være mindst 4x5 Alen. Saadan Lejlighed er Køberen altid pligtig at indrette til Sælgeren eller dennes Hustru efter 5 Maaneders lovlige Varsel, dog er Køberen aldrig pligtig at aflevere saadan Lejlighed i Tiden mellem 1. November og 1. Juni.” --”Sælgeren forbeholder sig derhos for sig og sin Hustru Ret til at købe Mælk til gangbare Priser hos Køberen. Foranstående Rettigheder for Sælgeren og Hustru paahviler det fremtidige Ejere at respektere..” ---” Hvis Sælgeren og Hustru blive boende hos Køberen indtil deres Død skal deres indbo tilfalde Køberen som vederlag undtagen en Dragkiste, 1 Væv og Gangklæder”. Uddrag af skødet.

Karl overtog altså ejendommen til 2/3 af vurderingsprisen minus, hvad der i tidens løb er afdraget på kreditforeningslånet. Og hans forældre skulle blive boende. Lejligheden, de havde krav på, var ikke indrettet på købstidspunktet, og jeg tvivler på, at den nogensinde blev det. De boede sammen. Men belært af andres erfaringer med aftægt var de klar over, at alt skulle skrives ned, så det ikke senere gav anledning til kævl og strid. Karl var stadig ungkarl, så Marthe stod for husholdningen, hun var jo også stadig ung - kun 62.

Ejendommen er på 5-6 tdr. land, da bedstefar overtog den. Men det var ikke nok for ham, han købte i fire omgange jord af naboer, i 1911, i 1916, i 1921 og i 1928. Og han blev også medspiller, da Vesløsgård bliver udstykket. Den 4. marts 1911 fik han skøde på et stykke jord derfra, fire måneder senere solgtes samme stykke til Otto F. Kold, for kontant 1000 kr. Det så ud, som om han slet ikke havde likvide midler i 1909, da han købte ejendommen på Vesløs Mark. Men det kan jo være, at pengene skulle gemmes til senere investeringer.

Peder Teglbrænder nåede kun at nyde sin aftægt i fire år. Han døde i 1913. Inden da havde han mødt Karls kone Inger, den smukke sy pige, der blev min farmor.

På væggen over fars skrivebord hang et stort fotografi af hans mor. Det blev kigget på med lige dele beundring og gysen. Hun var en smuk ung pige, da fotografiet blev taget. Måske var det et billede, der blev taget i forbindelse med deres forlovelse. Hun havde mørkt hår, fint sat op, næsten skjult under en stor hat af samme lyse uldne stof som kjolen, mørke alvorlige øjne og en bred pande. Om halsen havde hun en lang kæde med et ur i. Uret var gemt under bæltet. Gysen fordi hun døde ung fra en lille dreng, og den lille dreng var min far.

Hun var født den 10. August 1891 i Øsløs af ugift Ane Marie Jensen, som på det tidspunkt var 29 år. ”Samt udlagt og af ham selv skriftligt vedkendt barnefader, Kristen Jensen (Bonde) af Øsløs. For tiden Infanterist i Aalborg”. Sådan stod der i kirkebogen, men der stod ingenting om, hvordan Ane Marie klarede sig som enlig mor. Om hun som så mange andre piger i den situation måtte lade lille Inger vokse op hos hendes forældre, eller hun måtte tage en plads som husholder ved en enkemand med alt, hvad det førte med sig af forpligtelser. Men jeg ved, at hun ca. år 1900 blev gift med Jens Markussen i Amtoft. De havde nemlig guldbryllup, da Karen min lillesøster – født 1948 - var to år, og den fest var vi alle sammen med til. Så fra Inger var ni år, boede hun i hvert fald sammen med sin mor og stedfar og en ny lillebror Kjeld i Amtoft. Da hun blev konfirmeret, blev hun fotograferet sammen med Kjeld hos fotografen i Frøstrup. Kjeld var i matrostøj, mens Inger havde en lang sort kjole på, kæden med uret var også med på dette billede. Måske var uret en konfirmationsgave. Ærmerne på konfirmationskjolen posedede omkring overarmene, mens de var smalle omkring underarmen. De var knappet med mange små knapper. Det mørke hår var sat fint op, som det jo

skulle være på en voksen kvinde. Det var tydeligt at se, at det var fars mor. Ansigtstrækkene gik igen, det kraftige hår, den brede pande og de mørke øjne.

Inger blev sypige, måske havde hun lært faget af sin mor eller af en anden lokal sypige. At være sypige betød, at hun rejste rundt fra gård til gård, hvor hun var en periode, mens hun så syede nyt tøj til alle børnene og kvinderne i familien. Sandsynligvis ikke altid af nyt stof, meget af det blev syet om, lagt ud eller lagt ned, sprættet op og klippet til, så det kunne bruges igen. Hun boede og spiste de steder, hvor hun syede. Når hun så skulle et nyt sted hen, kom manden derfra med hestevogn og hentede hende og symaskinen. På billederne ser hun spinkel ud, måske er det derfor, hun er blevet sypige i stedet for tjenestepige på en af gårdene, der indebar arbejde både som malkepige, opbinderske i høst, plus alt det andet slid, der var på landet. Eller også var hun blevet sypige, fordi hun havde talent for det. Den hvide kjole hun havde på, da hun som ca. tyveårig blev fotograferet, var smukt syet.

Hvornår Karl og Inger blev gift, har jeg ikke kunnet finde, men de var gift, da far blev født den 28. feb. 1914. Om den begivenhed stod der i kirkebogen:

Født 28. Februar 1914. Døbt hjemme 27. Marts af lærer N. Sodberg, Vesløs. Fremstillet i Vesløs Kirke d. 26. Juli 1914.

Peder Teglberg Madsen.

Forældre: Husmand Karl Pedersen Madsen og Hustru Inger Madsen, født Jensen, 22 Aar, Vesløs Mark.

Daabsvidner: Forældrene.

Faddere: Moderen, som bar barnet.

Gmd. Lars Vads Hustru, Mette

Husm. Jens Markussen, begge Amtoft

Karetmager Christian Madsen, Klim

Husm. Christian Pedersen, Tømmerby.

Far blev opkaldt efter sin bedstefar Peder Teglbrænder Madsen, men også efter sin oldefar Mads Jensen Teglberg. Af og til står bedstefarens mellemnavn som Teglberg i stedet for Teglbrænder, Mens faderen Karl Pedersen Madsen ikke havde det mellemnavn, men måske var han alligevel blevet kaldt det. Med hensyn til fadderne "kender" jeg de tre, Jens Markussen var Ingers stedfader, og han blev min oldefar. Karetmageren i Klim var Karls bror, altså fars farbror. Christian Pedersen i Tømmerby var gift med fars faster Katrine, og i familielegenden var det hende, der havde stået fadder til far. Det vidner også om, at familien stod hos og bakkede op om den lille ny. Den boede også indenfor fem-ti kilometer.

Her er, hvad min far Peder Teglberg Madsen født 1914 skrev om sin far omkring 1970:

"Karl Madsen købte Ejendommen paa Vesløs Mark af sine Forældre i 1911/12. Den var paa 5-6 Td. L. men som tiden gik, købte han mere Jord til, en Nabo Ejendom (Anders Kold) Samtidig med at han drev Ejendommen, var han ogsaa Vognmand, han kørte Mælk til Tømmerby Mejeri, Grus paa Vejene, Brødkusk for Bager Boll Amtoft, slog Græs og Høstede Korn for Naboer (med slaamaskine).

1922-23 blev Bygningerne lavet om, ny Lade med Vindmølle. I 1944 solgte han Ejendommen til Ingvar, hvorefter de flyttede til et Hus i Vesløs.

Han var en mand, der havde Naboer og venners Tillid og ikke bange for (at) give en hjælpende Haand, naar det tiltrængtes, det være sig ved handel med Ejendom og dyr.

Han var vel ikke lige vellidt af alle, havde sin mening og skarp i Replik trods sin lune Væsen, navnlig overfor Børn og Børnebørn.

(O du bette jen)''

Karl blev i 1912 gift med Inger Jensen, og de blev i 1914 forældre til min far. Ugen før han fyldte tre år, døde Inger af "galopperende tæring"- tuberkulose - det var en almindelig dødsårsag dengang. Smittekilden kom blandt andet fra husdyrene, både køer og høns var bærere af bakterierne. Mælken skulle koges for at slå bakterierne ihjel, men det var jo ikke sikkert, at det skete konsekvent. Far har fortalt, at han græd hjerteskræende, da de bar hans mor ud. Måske er det rigtigt, at han kunne huske det, eller også er det noget, han har fået fortalt.

Men heldigvis var Marthe i huset, hendes mand var død 1913, så hun var både bedstemor og mor for Peder, indtil Karl i 1921 giftede sig igen med en enkekvind Anna Jensen g. Nielsen med fem børn (Astrid, Gerda, Karen, Karl og Thomas). De fik sammen to børn Ingvar og Magda. Marthe levede stadigvæk, så de var mange i hjemmet. Måske havde det alligevel været for meget for Peder, for kort tid efter, at hans far giftede sig igen, flyttede han til Amtoft til hans mors forældre Ane Marie og Jens Markussen. Der tilbragte han resten af sin barndom, og der havde han det godt, han blev vist lidt forkælet. Efter hvad han selv har fortalt, var han den første på skolen, der fik gummistøvler. Det var efter datidens forhold stort. De kunne på en anden måde holde fødderne tørre end, hvis det var træsko, træskostøvler eller bare fødder.

Og han havde også et pennalhus af træ.

Han blev ved med at komme i hjemmet på Vesløs Mark. Da far var omkring konfirmationsalderen, blev hele familien med Anna og Karl, deres fælles børn Magda og Ingvar, far og Annas børn fra første ægteskab fotograferet.

Billedet af hans mor fik han med, da han flyttede hen til bedsteforældrene i Amtoft. Hun forsvandt ikke fra hans bevidsthed. Han kunne hver dag gå hen og kigge på det og vide, at han havde en mor. Karl og Anna – min bedstefar og hans kone bliver boende på Vesløs Mark indtil 30. okt. 1944. Her solgte de ejendommen til Ingvar og købte et hus i stationsbyen lige overfor missionshuset.

Her fejrede de den 23. sept. 1946 deres sølvbryllup. På det officielle billede fra dagen sad de foran huset i Vesløs omgivet af deres seks sammenbragte og to fælles børn, seks svigerbørn og tretten børnebørn. Inger og jeg sad på et tæppe på græsset foran sammen med Ingvars Maja. Sorte sko og hvide ankelsokker havde vi på, ens småblomstrede kjoler med smocksyning og pufærmer og hvide hængende kraver. Inger havde et skydespænde i håret, mens en stor hvid sløjfe forsøgte at holde styr på mine vilde krøller. Der var jo mange tilrejsende til festen og ikke nok sovepladser, så alt blev taget i brug. Jeg sov efter familielegenden i en kommodeskuffe, mens Inger sov i to sammenskubbede lænestole. Vi var den gang tre og fem år. Inger trak ærbart kjolen ned over knæet i det øjeblik billedet blev taget.

Bedstefar – Karl – var ikke glad for at blive fotograferet. En gang Inger og jeg var på ferie i Vesløs, havde Inger fotografiapparatet med. Hun forsøgte flere gange at få lov til at tage et billede af ham, men nej det ville han ikke. Men Inger fik alligevel sit billede, vi stod ude på vejen og lod, som om det var sket noget spændende, han absolut skulle se, derfor trådte han frem i døren, og så knipsede Inger, og hun fik sit billede. Da kunne bedstefar alligevel ikke lade være med at trække på smilebåndet.

Bedstefar rejste få gange til Møsvrå og besøgte os. Da blev far opdateret med, hvad der var sket siden sidst i Vesløs, men også om slægten, naboerne og egnen. Bedstefar var vant til at få øllebrød om morgenen, og det skulle han selvfølgelig også have ved os. Så mor lavede en stor portion af sin gode øllebrød med rigelig hvidtøl og sukker, inden han kom. Det var noget, der faldt i hans smag,

han var nemlig ikke vant til at få øllebrød med hvidtøl, så smagen var ekstra god. Efter fjorten dage tog han hjem igen. I den periode var det, at far snakkede, som de gør i Hanherred. Måske skete det to eller tre gange, han kom rejsende, sidste gang var i forbindelse med Ingers konfirmation. Fem år senere døde han. Inden morgenmaden var han en augustmorgen gået en tur ned i haven, som han plejede, mens øllebrøden blev varm. Da han ikke dukkede op, gik bedstemor Anna ned for at kigge efter ham. Da lå han og var død. Mor og far rejste til Vesløs til begravelsen. Han blev stedt til hvile på Vesløs Kirkegård ved siden af sin første kone Inger. Nogle år efter bedstefars død, var jeg med mor og far en tur i Nordjylland, Karen var også med. Vi kørte langsomt over vejlerne, gennem Amtoft og Vesløs. Et par gange standsede vi, fordi far havde fået øje på en mand, han kendte fra før. Så var der tid for en snak.

Hvad skete der i Karl P. Madsens levetid:

1886: To danskere konstruerer en benzindrevet bil.

1891: Københavns frihavn anlægges.

1899: Husmandslov, der oprettes statshusmandsbrug – max 8 tdr. land, så husmændene måtte have andet arbejde for at leve.

1903: Hartkornsskatterne og tiende afskaffes. Der indføres ejendomsskatter, formue- og indkomstskatter.

1906: Ellehammer foretager den første flyvning i Europa.

1915: Lige og almindelig valgret. Det betød, at folkehold og fruentimmere også fik stemmeret, før havde det kun været mænd med foden under eget bord.

1922: Den 29.okt. finder den første radioudsendelse sted i Danmark.

1930: Dødsstraffen afskaffes.

1935: Lillebæltsbroen indvies den 14. Maj.

1942: Aggersundbroen indvies.

1945: I april nedkastes 2349 containere med 251 tons våben. 25.okt. bliver DK medlem af FN.

1953: Ny grundlov med kvindelig arvefølge og afskaffelse af landstinget bl.a.

1959: Grønlandsskibet Hans Hedtoft forliser.

Peder Teglberg Madsen.

Far havde en varm hånd. Når han en vinterdag gik os i møde, når vi på vej fra skole og var godt forfrosne, varmede det dejligt at få far i hånden. Han brugte aldrig luffer eller handsker, hans hænder var varme. Han var i det hele taget en person, der omfattede sine omgivelser med interesse og varme.

Han voksede som nævnt op hos sine bedsteforældre, og deres hjem var så længe, de boede i Amtoft, inden de kom på alderdomshjemmet i Vesløs, hans hjem, mere end ejendommen på Vesløs Mark var det. Her i Amtoft fik han lov til at lave en have med bl.a. rabarber, og han havde kaniner, Han hjalp til overalt. Han lærte at flette halmvisker til at lægge i træskoene, så de om vinteren var varme at stikke fødderne i, og han lærte at binde neg op med to halmvisker, og når han hjalp Anna Marie med det hjemmespundne garn, kunne han lave en væveknude. Alt sammen færdigheder, han bragte med sig. Han var optaget af naturen, og han vidste, hvor viberne havde deres reder, og hvor lærken rugede. At ligge på ryggen i kornet og kigge op på skyerne og lade fantasien flyve holdt han af. På loftet lå der i min barndom en fuglebog, som jeg en gang imellem fik lov til at kigge i. Det var en, far havde fået, da han var barn. Så hans bedsteforældre har støttet ham i hans interesse for naturen, måske kan det også være hans morbror Keld, der har givet ham den. Han var som en storebror for

ham. Desværre er den bog forsvundet, den var laset allerede, da jeg fik lov til at blade i den for 65 år siden.

Og det var også der i Amtoft mor i 1936 første gang besøgte dem og holdt jul. Det var et par måneder, før de blev gift i februar 1937.

Han gik i skole i Vesløs først hos frøken Pedersen senere hos lærer Sodberg.

Da far var blevet konfirmeret, kom han ud at tjene på nærliggende gårde. Jeg har et dejligt billede af ham i arbejdstøj, hvor han står med et par heste. Om det var en af de heste, der var årsag til, at han blev kasseret ved session, ved jeg ikke. Men han faldt så uheldigt af en hest, at han brækkede armen. Den blev sat lidt skævt sammen, og det var årsagen til kassationen. Han skulle ellers på grund af højden have været garder, sagde de militærfolk, der kasserede ham. Alligevel kom han til Sjælland. Jens Markussen havde noget familie på Sydsjælland, hos dem var far karl, indtil i vinteren 1933-34, hvor han var elev på Ry Højskole. Det var mest unge mennesker fra gårdene, der kom på højskole, så det har været ret usædvanligt, at et husmandsbarn fik den mulighed. Der har aldrig været snak om, hvem der betalte for hans ophold. Måske havde han sparet op af sin karleløn. Arven fra hans mor stod i Overformynderiet, så de penge kunne ikke røres. Det er næsten ikke til at forestille sig, at bedstefar – Karl - , har haft midler til at hjælpe ham.

Madplan fra Ry Højskole:

Søndag: Sødsuppe (Rødgrød om Sommeren) og skiftevis Frikadeller og Hashis.

Mandag: Grød eller Vælling, irsk Stuvning.

Tirsdag: Gule Ærter eller Grønkåls- eller Hvidkålssuppe m. kogt Flæsk.

Onsdag: Kærnemælkssuppe og Fisk.

Torsdag: Opvarmet Suppe fra Tirsdag og Klatkager.

Fredag: Vandgrød, stuede Snitbønner og Knækpølser.

Lørdag: Øllebrød og Blodpølse.

Det, de fik at spise på højskolen, afveg nok ikke meget fra den mad, der blev serveret på gårdene, hvor far tjente. Dog har de sikkert ikke fået blodpølse hver lørdag. Det var kun på højskolen, det var nødvendigt at slagte i hver uge for at have mad nok til de 74 elever, der er med på billedet fra Ry i 1934.

Der var foredrag og undervisning i almindelige skolefag plus i landbrugsfaglige. Forstanderen hed Therkildsen, og han var vidt berømt som foredragsholder. Man sagde om ham, at de første ti minutter holdt han foredrag, resten af tiden holdt foredraget ham. Han var meget optaget af de strømninger, der var i tiden. Han advarede mod den begyndende fascisme. i Europa.

Som en del af opholdet blev der lavet en revy. Temaet var aktuelt: nazismen i Tyskland. Hitler - spillet af far - går som i Kejserens nye Klæder af H. C. Andersen under en baldakin kun iført støvler, lange underbukser og bar skjorte. På baldakinen står:

”Hitler
Verdens Befrier
Ariernes Frelser”

På det næste billede fra forestillingen ses: ”Os som de tog uniformerne fra” står der på et banner båret af dem, der blev taget til fange af håndlangere fra ”Dansk Nazi-natpatrulje”.

Det var tidligt, at Ry Højskoles ledelse havde fanget, hvad det gik ud på syd for grænsen. De billeder lå ikke i krystalskålen sammen med de andre billeder under krigen. De var gemt bag bagbeklædningen på et billede af gården i Husby.

Højskoleopholdet varede fra 1. november 1933 til 1. april 1934. Det var om vinteren, der var mindst brug for karlene på gårdene, derfor var karlene på højskole om vinteren, mens pigerne var det fra maj til sidst i juli, så de kunne komme tilbage til gårdene til høst.

Mens far var på højskolen, så han et opslag, hvor Richard Madsen i Eltang nede ved Kolding søgte en karl. Den plads fik han. Og det var på den måde han kom til Koldingegnen. Senere fik han plads hos Anna og Nis Lysbeck i Almind. Han kom i ungdomsforeningen og i de andre sammenhænge, hvor ungdommen havde mulighed for at mødes. Her traf han i efteråret 1935 en anden Ry-elev, nemlig Helga Pors. Hun havde været elev på Ry Højskole fra 1. maj til 1. august i 1935. Da hun kom hjem derfra, var hun i hjemmet i Møsvrå, hvor hun sammen med søster Anna holdt hus for deres far, der var blevet enkemand to år tidligere.

"I skal slet ikke blive forskrækkede hvis I hører Nyt til Sommer her nede fra Mosevraa at I ved det." Sådan skrev Helga i vandrebogen til veninderne fra Ry i december 1935.

Dagny fra Askov: *"Og stakkels Helga, Du taber baade Hjerte og Sundhed i Herslev, hvad skal det blive til ha-hum. Er det snart saa vidt vi maa faa ham at se, saa husker du nok Aftalen. Vi skal nok tage godt imod ham."*

I mellemtiden havde både Peder og Helga fået ny plads. Til første november 1935 var far blevet forkarl på en stor gård i Herslev 6 km fra Almind. Der var foruden far fire andre karle plus en fodermester. Far skulle stå for at lede og fordele arbejdet i marken. Han var da 21 år. Helga - min mor - havde også fået plads som kokkepige på den samme gård, hvor hun skulle stå for husholdningen til de mange mennesker, der var på gården – hun skulle slagte, bage, vaske storvask, brygge øl, lave mad. Til rengøringen var der ansat en stuepige, som også skulle være barnepige. Da var mor nitten år.

Helga kendte godt Herslev, hendes mor Ingeborg var fra Enemærke i Herslev, og familien boede stadig der, både hendes bedsteforældre og hendes morbror Johannes, hans kone og moster Marie. Manden på gården hed Knud Knudsen, og han havde gået i skole sammen med Ingeborg, så han kaldte den ny kokkepige Ingeborg.

Efter hvad de har fortalt, opdagede familien Knudsen, som de var ansat ved, aldrig, at de var gode venner. Helga rejste derfra til 1. maj, da skulle hun hjem for at passe husholdningen på gården i Møsvrå. Hendes søster Anna havde fået afbrudt sit højskoleophold på Antvorskov, den sommer deres mor døde, så nu var det hendes tur til at komme på Askov.

Det var først, da far midt på sommeren kom tilbage til arbejdet i Herslev med ring på, at Knudsen fik sammenhængen at vide. Min mors far Peter Pors var ikke ubetinget glad for forlovelsen. En husmandssøn fra Hanherred var ikke i hans øjne et godt parti. På forlovelsesbilledet, hvor de sad ude foran stuehuset i Møsvrå - fars morbror Keld, der var bagermester i København, Peter Pors, far og mor, og mors bror Jens og Kelds datter Anni, så bedstefar noget mellemfornøjet ud. Han havde heller ikke som de andre gjort meget ud af påklædningen. Han havde ikke taget flip og sløjfe på i dagens anledning.

Far blev i Herslev til 1. november, måske lidt længere. De unge mennesker havde planer om at holde jul i Nordjylland.

Her gaar dagene som sædvanlig med Slid og Slæv det er ikke altid lige rart at hedde Helga for hun skal være alle vegne paa en Gang. ----

Jeg tænker nok jeg holder Jul i Nørjylland i Aar hvis jeg ellers kan faa fri.

Sådan skrev Helga i vandrebogen i november 1936.

Måske vidste Peter Pors, at de unge mennesker i forbindelse med julebesøget i Nordjylland ville se på ejendom der, og det var derfor, han var lidt knurren og ikke på forhånd kunne give Helga lov til at holde fri i julen, så hun kunne besøge Peders familie i Vesløs og Amtoft.

Men hun kom til Amtoft for at holde jul sammen med sin forlovede og hans bedsteforældre. Under besøget så de på en ejendom i Korsholm ved Husby nær Fjerritslev. Far havde sin arv fra moderen stående i Overformynderiet. Hvor meget det var, ved jeg ikke, men det må have været tilstrækkelig startkapital plus, hvad han havde sparet op, mens han havde været ude at tjene, til at de kunne købe ejendommen i Husby. Hvis jeg husker rigtigt, kostede den omkring 16 000 kr. Mors opsparing skulle bruges til blandt andet møbler og andet udstyr.

Så da mor kom tilbage fra juleferien i Nørrejylland, fik Peter Pors travlt. De kunne jo ikke flytte sammen uden at være gift. Så der blev stillet an til Vinterbryllup. Vielsen skulle finde sted den 18. februar i Almind Kirke. Over hundrede mennesker blev indbudt til gildet, der skulle ikke spares på noget. Forsamlingshuset blev bestilt. Peter Porses store familie, Ingeborgs familie, naboer og venner til Peter Pors blev inviteret, brudgommens familie fra Nørrejylland fik også en indbydelse. Der skulle bestilles kogekone og serveringspersonale – det var skikken, at det var unge piger fra nabogårdene og voksne døtre fra de samme steder, der stod for serveringen. Efter spisningen var der så gæster ved dansen bagefter, og da kom karlene og sønnerne fra de samme gårde også med. Der skulle syes brudekjole, den blev bestilt hos en skrædder i Kolding. Helgas udstyr, som hun havde samlet på i mange år skulle efterses, der skulle ikke mangle noget. Midt i alle forberedelserne til brylluppet rejste Helga igen til Husby, hvor Peder med det samme ved overtagelsen var flyttet ind på ejendommen. Mor boede i de fjorten dage, hun var der, hos naboens - gartner Røge. Huset skulle gøres i stand. De var i Fjerritslev for at købe senge, toiletbord og skab til soveværelset. Det var ikke nødvendigt at købe en kommode, for Helga havde fået en til sin konfirmation, den var snedkereret af en af hendes fætre fra Fredericia. Der blev også købt møbler til stuen, spisebord og stole, en lille topersoners sofa og to lænestole plus et mindre ottekantet sofabord og en lysekrone.

På brudebilledet fra den 18. februar 1937 stod det unge par – mor var 20 1/2, og far blev 23 år ti dage senere – på en repos. Sløret og slæbet fra brudekjolen var lagt smukt ned ad trinnene Sløret var efter sidste mode hæftet fast i nakken og ikke oven på hovedet. Kjolen var af hvid silke med lange ærmer og smocksyning på brystet. Hun havde også hvide silkesko på. Brudebuketten var hvide og røde nelliker. Far var i sort smoking med hvid butterfly og skjorte med flip og plissé foran. De var rigtig fine. Hvis Peter Pors skulle have bestemt det også, skulle far nok have været i kjole og hvidt, men det var for dyrt. Måske var det også oprør, når Peter Pors bestemte alt det andet vedrørende brylluppet.

De fik rigtig mange gaver. Sølvstøj i Bernsdorff fra Peders familie i København og Nordjylland, sølvstøj i Rex fra familien i Herslev, flere store sølvskeer fra naboer, duge, Rosenborg kaffe- og spisestel med fade og skåle og suppeterrin. Suppeterrinen fik en særlig hilsen med fra en koner, der stod og kiggede på gaverne ” Hvad skal en husmandskone med en suppeterrin i Bing og Grøndahl?” Den bemærkning huskede mor.

Det var ikke bare naboernes døtre og tjenestepiger, der vartede op. Der kom tilfældigvis til at mangle en, så den lille Olga fra Viuf kom med på mors opfordring. Hun vidste nemlig, at morbror Jens – hendes storebror - godt kunne lide at danse med netop Olga. Et par år senere blev de gift.

De fem år mor og far boede i Husby, kom i min barndom til at stå i et helt specielt lys, for de havde mange gode minder derfra. De var unge, de havde gode naboer, som de havde megen glæde af. Hele tiden fortalte de om gartnerparret Anna og Arnold Røge, der boede lige på den anden side af vejen, og om Marie og Niels Danielsen, der boede på en nabogård. De to familier blev de ved med at holde forbindelse med. De besøgte hinanden med års mellemrum, og de var med, da mor og far holdt sølvbryllup i 1962.

Fars familie boede jo i nærheden. Når de skulle besøge familien i Amtoft og Vesløs blev den ene af hestene spændt for jumperen, og så gik det i strakt karriere over Bygholm Vejle. Far kunne godt lide at lade hesten strække ud, også for at drille mor, fordi hun syntes, det gik lige stærkt nok. Mor og far havde ikke telefon, og det havde hverken bedstefar eller Anne Marie og Jens Markussen heller, så de kom næsten altid på uanmeldt besøg. Derfra kom en af min barndoms faste vendinger fra oldemor, en vending som mor ofte vendte tilbage til, og når far hørte den, var han tilbage i barndommens land. Hun sagde: "A ka jo ålti læg en kjøen dug o å sæt de kjøen kopper frem, så ka I sie, I æ Walkommen". Så gjorde det ikke så meget, at sigtebrødet var fra i forgårs, sandkagen lidt tør, og småkagerne ikke var nybagte. Desværre var hun ved at blive blind, men alligevel kunne hun passe sit hus. Alle tingene skulle bare ligge på deres faste pladser.

Far købte den første sommer en selvbinder, den kørte han ud med og høstede for andre. På den måde kunne han tjene lidt ekstra. Han fortalte, at et bestemt sted startede konen med at gå ud i hønsegården og fange en velvoksen hanekylling, som de skulle have til middag, når far kom med selvbinderen. Det, han bed mærke i, var, at hun snød med at få hanekyllingen skyllet ordentligt, inden den skulle i gryden. Han var ellers ikke kræsen, men her kneb det med appetitten. Mor hjalp rundt om på gårdene, når der skulle bages til jul eller slagtes. På den måde tjente hun en skilling eller fik naturalier med hjem. Hun var dygtig til at lave mad og bage.

Den første sommer fik de besøg fra Møsvrå. Mors far havde jo ikke set stedet, og han havde ikke de bedste forventninger til husmandsstedet i Hanherred. En af hans venner, der også var enkemand - Marinus Jessen - kørte for ham, og Jens og Olga var også med. Uden at han sagde noget om det, blev han glædelig overrasket over at se, hvor godt avlen stod. Det var ikke mager sandjord, som han havde forestillet sig, men morænejord som i Møsvrå. De havde noget, som ikke sås i Almind, nemlig en vindmotor på taget af laden til at trække kværnen og tærskværket. Om de malkede i hånden eller havde malkemaskine, kan jeg ikke erindre, der har været snak om. De havde i hvert fald elektrisk lys i stuehuset.

Det eneste, der ikke lige ville falde i hak, var det med at få børn. Lige før moster Anna og onkel Falle skulle giftes, blev mor endelig gravid. De rejste til Møsvrå for at fejre Anna og Falle. Mor sad på køkkenbordet og snakkede med Anna. Da katten hoppede op på bordet til mor, hun blev så forskrækket, at hun hoppede ned og aborterede. Det glemte hun aldrig katten for. Heldigvis lykkedes det kort tid efter igen at blive gravid. Og Inger blev født i januar 1941. Morbror Jens rejste alene til Husby for at være med ved Ingers barnedåb. Vinteren 1941 var meget hård med frost og sne, så hverken Peter Pors eller tante Olga, der var gravid med Ingeborg, eller Anna, der ventede Per, havde mod på at tage den lange tur med toget over Ålborg til Fjerritslev for at være med til dåben. Inger blev opkaldt efter fars mor, der døde, mens han var helt lille.

I mellemtiden var Danmark blevet besat af tyskerne, hverken Ålborg eller Hanstholm lå langt fra Husby. Den niende april 1940 var der stor aktivitet i luften over stedet. Badehotellet ved Bulbjerg, hvor de af og til kom, hvis noget skulle fejres, blev sprængt i luften i 1943 for at give plads til bunkere, men da var Helga og Peder flyttet fra egnen.

Besættelsen og optakten til besættelsen medførte rationeringer blandt andet på margarine. Det hører til en af de gode historier fra Husby. Tilbage var kun en lille klat margarine, den kom på bordet, hver gang de skulle have rugbrød eller franskbrød, men ingen af dem rørte den. De smurte fedt på,

det var nemlig ikke rationeret, for de havde det selv fra grisen, der blev slagtet, når saltkarret var tomt. Så efter måltidet kom den lille klat tilbage til spisekammeret. Først da de fik nye rationeringsmærker, tog en af dem og smurte den lille klat margarine på brødet, så var der jo mulighed for at købe en ny pakke.

I løbet af sommeren og efteråret 1941 må der være blevet korresponderet lidt ivrigere mellem Møsvrå og Husby. Mors far Peter Pors blev 63 i september 1941. Han havde i 8 år været enkemand. De første år havde mor og moster Anna skiftedes til at passe hus for ham, men efter at de var blevet gift, måtte han slå sig til tåls med en husholder. På gården havde han desuden ansat en karl og en dreng. Morbror Jens havde ved sit giftermål købt nabogården. Anna og Falle havde købt en ejendom ved Strib. Bedstefar havde ikke lyst til at sælge gården, men ville gerne slippe for ansvaret med driften og gerne slippe for at have en husholder, så han havde luftet tanken for mor og far, om de ville forpagte gården i Møsvrå. Det gav anledning til mange overvejelser og spekulationer, for ikke bare skulle de flytte fra et sted, de ejede og var glade for, og fra gode naboer og fra fars hjemegn, men med i forpagtningsaftalen skulle også være en aftægtsaftale, hvor mors far skulle blive boende og være en del af den daglige husholdning med, hvad det indebar af alt fra forplejning, rengøring, vask og pleje i tilfælde af sygdom, og evt. indblanding i børneopdragelse, driften af gården og så videre. Men samtidig var det en blåstempling af husmandssønnen fra Hanherred, han var fundet god nok, så god, at det var ham, der blev spurgt, da Peter Pors gerne ville have en afløser.

Resultatet af overvejelserne blev, at mor og far solgte ejendommen i Husby, og 1. jan. 1942 overtog de forpagtningen af gården i Møsvrå.²² Gården var på 40 tønderland, der var plads til tolv køer med opdræt, to-tre heste, 8 stier til svin og et hønsehus. Forpagtningsaftalen gjaldt i fem år. Det var jo ikke en fremmed egn for dem, og det var mors hjem, de flyttede ind i.

Peter Pors fik de to rum længst mod syd. Gæsteværelset blev hans sovekammer, og den tidligere fine spisestue blev indrettet med hans plysmøbler til hans stue. De to øvrige stuer, dagligstuen og den mellemste stue blev indrettet med de møbler, som mor og far havde med fra Husby. I dagligstuen fik fars skrivebord plads henne ved vinduet, på væggen over det hang billedet af hans mor og et billede af oldemor og oldefar.

De beholdt karlen, og deres tjenestepige fik kammeret mellem sovekammeret og bedstefars sovekammer. På det tidspunkt var far 27 og mor 25 år. Inger blev et år godt en uge, efter at flyttelæsset var ankommet.

Det var en balancegang for begge parter. Peter Pors skulle lære ikke at blande sig i driften, og mor og far, der i deres ægteskab hidtil kunnet havde haft hinanden og lille Inger i det daglige, var blevet en del af et fællesskab, hvor de havde ansvaret for en forholdsvis stor husholdning fem voksne og et lille barn. Men de levede op til ansvaret. De havde ikke svært ved at få folk, det var et godt sted at tjene, både fordi de blev behandlet ordentligt, men også fik en god oplæring.

Far og mor var også fra dag et med i det fællesskab, som var i Møsvrå med kaffebesøg og kortspil og nabohjælp. Da der blev udgangsforbud, og de ikke måtte færdes ude om aftenen, indbød de naboerne til kaffebesøg om eftermiddagen. Besættelsesmagten skulle ikke bestemme, om de skulle dyrke selskabelighed eller ikke. Da der blev forbud mod at bruge elektricitet i dagtimerne til at tærskes, ja så tærskede de om aftenen med hjælp fra naboerne. Da politiet blev taget, anskaffede far en knippel, som han havde under hovedpuden om natten. Efter krigen da hjemmeværnet blev oprettet, meldte han sig ind luftmeldekorpsset.

Da forpagtningsaftalen udløb til januar 1947, ville de gerne købe gården af bedstefar, men han ville ikke sælge. Han ville til gengæld gerne have fornyet forpagtningsaftalen. Men det ville far og mor

²² Forpagtningsaftalen

ikke, så de henvendte sig til en ejendomsmægler, så han kunne finde egnede gårde i nærheden, der var til salg. Da de havde været ude at kigge på den første ejendom, skiftede bedstefar mening, nu ville han godt sælge. Købet kom i stand, og aftægtsordningen fortsatte, men kun knap halvandet år. I maj 1948 døde bedstefar, han havde haft hjerteproblemer og været indlagt et par gange den foregående vinter. Den 12. maj om morgenen, dagen efter min 5 års fødselsdag, fik han en blodprop, og han døde inden middag. Set i lyset af det, var det godt og nemmere med skiftet efter bedstefar, at gården allerede var solgt til mor og far. Samme år i august blev min lillesøster Karen født.

Far blev trods sin unge alder hurtigt en agtet mand. Han kom i bestyrelsen for hestekassen, det var en forsikringsordning for heste. To gange om året, blev hestene samlet forskellige steder i sognet, i Møsvrå var det ved Møsvrågård. Så bedømte bestyrelsen for hestekassen de enkelte dyr, og ejeren betalte forsikringspræmien efter vurderingen. Far var i mange år kasserer for denne forening, så lige efter en vurderingsdag kunne han ligge inde med et større beløb. Kassen skulle jo stemme, og det var inden, der var regnemaskiner, så beløbene i kassebogen skulle tælles sammen på gammeldags maner. Far ville gerne have mig, da jeg var begyndt i skolen, til at stå ved siden af og regne med. Det er ham, der har lært mig hurtigt at finde de tal, der er nemmest at lægge sammen.

Den ene tillidspost førte den anden med sig. Da Inger begyndte i skole, kom han i skolekommissionen. Da der i 1950 var sognerådvalg, ønskede Laurids Frandsen, der i mange år havde været Møsvrås mand i sognerådet, ikke at fortsætte. Den gang drejede det sig ikke om partipolitik, men om tillid, når der skulle vælges en til sognerådet. De Møsvråfolk gik sammen og fandt ud af, at det var far, de gerne ville have opstillet, og han blev ved det efterfølgende valg stemt ind. Han fik i mange år ansvaret for vejvæsenet, og det var i de år, der blev råd til at få vejene asfalteret. Hvert år blev et par kilometer vej belagt med asfalt med udgangspunkt i Almind. Vejen til Møsvrå blev taget i to etaper, der var kun to kilometer, men vejen mod Dons og ud mod Almind Hede skulle jo også tilgodeses. Det var også, mens far var vejformand, at Almind by blev kloakeret, det kom den senere byudvikling til gode.

I de år kom far også i menighedsrådet, hvor han i mange år var kirkeværge. Et år, hvor der skulle være menighedsrådsvalg, var der på sædvanlig vis opstillingsmøde i forsamlingshuset. Først var der en forslagsliste, hvor man bagefter skulle stemme om rækkefølgen af de opstillede. Men alle var så sikre på, at far blev stemt ind, at de godt kunne give deres stemme til en anden kandidat. Da stemmerne blev talt op, fik far ikke stemmer nok til at komme i menighedsrådet, men han fortsatte som kirkeværge, for det var lovligt at have en sådan, der ikke var medlem af menighedsrådet. Ved næste menighedsrådsvalg fik far flest stemmer. De stemmeberettigede ville ikke en gang til risikere, at han ikke fik sæde i menighedsrådet. Almind Kirkegård trængte ligesom mange andre kirkegårde til at blive reguleret i halvtredserne og tresserne. Den regulering stod far for sammen med graveren. Det var far, der kontaktede alle de pårørende, hvor gravstedet skulle rykkes, så gangene kunne blive lige.

Der var ikke stor kirkegang i Almind, men et par gange om måneden cyklede far om søndagen til kirke, ved højtiderne var mor med. Far kunne fortælle skrækkelige historier fra sin barndom, om hvordan unge mennesker i Vesløs var blevet indbildt, at hvis de ikke kunne se en hvid due i missionshuset, så var de fortabt, så han havde ikke meget til overs for de missionske. Han ville heller ikke købe en ko af en missionsmand, for så kunne man, efter fars mening være sikker på, at den var trepattet. Da de mange år senere ville sælge gården, fik ejendomsmægleren den besked, at han ikke skulle komme med en køber, der var missionsk. Trods hans afsky for de missionske kunne han godt lide at komme i kirke og høre pastor Koefoed. De blev gode venner. Da præsteparret gik på pension og flyttede til Kolding, besøgte de jævnligt mor og far og omvendt.

Men mest arbejde udenfor hjemmet krævede sognerådsarbejdet. Hvis jeg husker rigtigt, var der sognerådsmøde hver fjortende dag. Møderne blev holdt i forsamlingshuset. Ud over møderne ringede sognerådsformanden Aksel Buhl tit til far, fordi der var et problem, der skulle drøftes. Det var næsten altid tyve minutter over tolv, telefonen ringede. Så var middagsmaden spist, og middagshvilet var endnu ikke begyndt. Det var altid ordet ”drøftes”, der blev brugt om et sogneråds anliggende. I januar måned samledes sognerådet i tre dage i træk, så skulle de foretage ligning og fastsætte skatten for de enkelte borgere ud fra selvangivelsen, som de havde indsendt. Hvis sognerådet ikke fandt selvangivelsen i overensstemmelse med, hvad de kendte til den pågældendes forbrug og økonomi, blev vedkommende indkaldt til torskegilde, og så fandt de en løsning på uoverensstemmelsen. Inden ligningen fandt sted havde far hjulpet et par af naboerne, som ikke var så vant til regnskaber, med at udfylde selvangivelsen. Det gjaldt f.eks. Hans Christensen, som havde en ejendom, der stødte op til vores øverste mark.

Skolekommissionsarbejdet betød også, at far var med, da der skulle ansættes en ny førstelærer, da Oudrup omkring 1952 gik af. Der var kommet en ansøgning fra en erfaren mand, der var lærer i Tuen nord for Hjørring. En tidlig morgen hentede lillebilvognmanden Harry Vesterlund far og resten af skolekommissionen, og så kørte de til Tuen for at se og høre, om det var en lærer, de kunne bruge. Skolekommissionen fulgte læreren hele skoledagen, hans kone stod for serveringen. Resultatet af udflugten blev, at lærer Tang-Petersen blev ansat. Skolekommissionen ville ikke købe katten i sækken, derfor brugte de en meget lang dag på at undersøge sagen grundigt. Den gang var man jo Des med præsten og læreren, men lærer Tang havde ikke været længe i Almind, inden han spurgte far, om de ikke skulle være dus. Og det passede far fint. De havde et godt samarbejde.

Tiden var løbet fra de fireklassede skoler på landet. I 1956 kom en ny skolelov, der afskaffede landsbyskoleloven. Nu skulle børnene på landet også til at gå i skole hver dag ligesom børnene i byerne. Men der var en overgangsfase, hvor kommunerne kunne få dispensation ved at stille andre muligheder til rådighed. Det skete allerede i 1955 for Alminds vedkommende. Der havde i lang tid været den mulighed, at børnene kunne gå til optagelsesprøve til mellemskolen på Latinskolen i Kolding. Den mulighed var der fem elever – fire fra min årgang + en et år ældre – der benyttede sig af i foråret 1955. De tre drenge bestod, mens Aase og jeg dumpede. Aase var lærer Tangs yngste datter. Han henvendte sig efter at have snakket med mor og far til bestyreren på Kolding private Realskole, om vi kunne starte der. Det kunne vi. Og så kom sognerådet ind over, måske var det nepotisme, eller også var det fremsynethed. Resultatet blev, at sognerådet betalte skolepengene ikke bare for os, men for de fremtidige skolebørn fra Almind, der blev anbefalet det. Transportudgifterne skulle man selv betale. Et månedskort kostede 12 kr.

Far og mor bakkede mig op i min nye mulighed for at dygtiggøre mig. De chancer, som de ikke selv havde haft, fik jeg. (Far ville gerne have været dyrlæge, mens mor havde en drøm om at blive jordemoder.) Hver dag over middag blev der fyret op i den midterste stue, for at jeg kunne have et sted til at læse lektier i fred, når jeg kom hjem fra skole. Normalt blev der ellers kun fyret i komfuret i køkkenet og i kakkelovnen i dagligstuen. Der blev i Brugsforeningen i Almind købt en brun lædermappe til skolebøgerne.

Ved at give mig mulighed for at gå i skole hver dag var der også mange små ting, som havde været mine pligter de dage, hvor jeg ikke ellers gik skole, som en anden nu skulle passe. Det var en stor omvæltning for mig at komme til en stor byskole, hvor sproget var rigsdansk. På et tidspunkt skulle jeg skrive en stil hjemme, og jeg ville skrive aliwel, da måtte jeg have fat mor for at få hjælp til at oversætte det til dansk. Hun brugte også meget tid på at høre mig i kongerækker, tabeller og salmevers.

Far fulgte også interesseret med i min skolegang. Hvis han alligevel var i Kolding, kunne han finde på at gå op på Realskolen for at få en snak med Dalsgaard, der var skolebestyrer og min matematiklærer. Realskolen havde også noget så moderne som forældresamtaler. Så tog mor og far cyklerne til Almind og rutebilen til Kolding for at kunne deltage. Det foregik på den måde, at alle forældrene sad i vores klasseværelse, og så gik lærerne rundt og snakkede med forældrene. Ulempen var, at man jo sagtens kunne følge med i, hvilke meldinger de andre forældre fik. Bagefter gik turen hjem igen med rutebil og på cykel.

Bøgerne skulle vi også selv betale. Hos boghandler Barkholt i Kolding kunne man købe brugte bøger og sælge dem igen, når de var afbrugt. Der skulle købes regnehæfter og skrivebøger, ordbøger både til engelsk og tysk, så der var mange udgifter forbundet med at sende et barn på Realskolen, selv om kommunen betalte skolepengene. Ud over det, der skulle til, brugte far også flere penge på mig, han gav mig Gyldendals Opslagsværk – et leksikon i fem bind, og senere gav han mig et abonnement på Naturens Verden. Og som jeg mindes det, var det ikke noget, jeg bad om, men noget, som han fandt, kunne være til gavn for mig. Og jeg er dem begge dybt taknemmelig for deres omtanke. Opslagsværket er stadigvæk i brug.

Og det var ikke fordi, der var det store overskud i det daglige. Far blev langt op i halvtredserne ved med at bruge hestene som trækraft i marken. Både fordi far kunne lide at arbejde med heste, og fordi det at købe en brugt traktor var en stor udgift. I november 1959 solgte han alligevel hestene og købte en brugt traktor ved maskinhandler Opstrup i Kolding. For at kunne betale den måtte han for første gang i sit liv skrive på en veksel, men han fik den indløst inden for de tre måneder, der var fristen for en veksel. En anden grund til at sælge hestene og købe en traktor var, at det efterhånden blev vanskeligere at få en karl, når man ikke havde en traktor. Karlene ville hellere sidde og fryse på en traktor end at gå bagefter ploven og harven en hel dag. Traktorkøbet bevirkede også, at redskaberne skulle laves om. Hos smeden i Almind fik far en stivvogn bygget om til en gummivogn. Efterhånden som mekaniseringen af landbruget skred frem, begyndte bønderne i Møsvrå at købe maskiner sammen. Så skiftedes de til at bruge dem, og ofte hjalp de også hinanden, når der f.eks. skulle aftoppes roer. Selv om far ikke mere havde heste, blev han ved med at være medlem Foreningen for belgisk Hesteavl.

Da der omkring 1950 blev lagt vand ind i bryggerset og køkkenet, blev husarbejdet så meget lettet, at mor ikke mere havde brug for en ung pige, i stedet for fik hun et par dage om ugen konehjælp til rengøring. Men karlen blev der ved med at være brug for. Og han var en vigtig del af familien. Nogle år var det Kent fra Langeland, hans bror tjente på nabogården. Når hans far, der var sætterskipper lagde til i Kolding, ja, så var han en tur i Møsvrå for at hilse på og spise aftensmad. Da Kent havde været inde som soldat, ville han gerne ind til postvæsenet. Det krævede ud over fine soldaterpapirer også en anbefaling fra tidligere arbejdsgiver, så måtte far hen til skrivebordet og fyldepenen. Kent blev postbud i Fredericia. Han og hans familie blev ved med at besøge mor og far.

En af de unge piger – Johanne - skulle giftes, og da pyntede mor hende til brud. Da Arnth en af vores karle et par år efter, han var rejst fra os i Møsvrå, besluttede sig for at udvandre til Canada sammen med sin kæreste Oda, fulgte mor og far dem til banegården i Kolding for at vinke farvel og ønske dem god rejse. De satte pris på den omsorg, de havde fået, for de blev ved med at holde forbindelsen ved lige gennem noget så eksotisk som luftpost. Der kunne købes noget specielt tyndt brevpapir og konvolutter beregnet til at sende brev med fly. Da de efter nogle år kom hjem på besøg, var mor og far og os børn inviteret af Odas forældre til at være en del af modtagelseskomiteen.

I det hele taget var hjemmet et samlingssted for de unge i Møsvrå, også ansatte på nabogårdene var velkomne. Især Niels blev som en søn af huset. Da han flere år senere ville købe gård, var far med

ham. Da far mange år senere sad på plejehjemmet i Kolding, kom Niels og hans familie ofte for at besøge far, så det gik begge veje med omsorg.

Almind var jo en lille kommune med ca. 700 indbyggere, så landmændene havde andelsmejeri fælles med landmændene i Viuf. Det havde fra begyndelsen været et smørmejeri, men midt i 50'erne skulle der rejses ny kapital for at bygge det om til et ostemejeri. Far sad ikke i bestyrelsen, men blev opfordret til sammen med en anden at besøge de enkelte andelshavere for at skaffe den fornødne kapital. Det lykkedes.

Et andet vigtigt samarbejde mellem Almind og Viuf blev far også en del af. Der skulle bygges en ny syvklasset skole. Igen var Almind og Viuf for små til hver sin skole, så efter lange forhandlinger blev sognerådene enige om at bygge den ny skole bag mejeriet næsten på skellet mellem Almind og Viuf. Skolen, der blev indviet i 1965, var den sidste store opgave far var med til at løse, mens han sad i sognerådet. Ved valget i 1966 ønskede han ikke at genopstille. Han tumlede med andre planer.

Mor havde i over ti år haft leddegigt, og det blev bare værre og værre. Og det var efterhånden svært at få en dygtig karl. Far havde altid cyklet til alle møderne, cyklet op for at se til kvierne i Vesterkær og cyklet til kirke. I foråret 1966 begyndte han at tage kørekort, han var da 52 år. Det tog mange køretimer, men han fik sit kørekort, og de købte Aksel Buhls Opel Rekord. Kreaturerne og svinene blev sat ud, og jorden blev bortforpagtet til en af naboerne. Far havde fået arbejde hos Kolding Foderstofforretning. Det var derfor, han havde brug for et kørekort og en bil. Han vænnede sig forholdsvis hurtigt til at arbejde for andre, men han kunne ikke vænne sig til de tomme stalde. I 1969 satte de gården til salg og begyndte at lede efter et hus i Almind. De fik bygget et nyt hus på Egevej i Almind, og i juni 1969 flyttede de ind.

Det var en stor lettelse for mor at få et nyt hus med færre kvadratmeter, og far kastede sig over at anlægge haven. Sommeren i forvejen havde han lånt et stykke jord af Irma og Laurids, der boede lige nedenfor haven i Møsvrå. På det stykke jord satte han stiklinger af havens forskellige stauder. Dem havde han så, da den nye have skulle anlægges. Der blev plantet solbær og ribs og hindbær. Især roserne gik han op i. Ringen var sluttet fra hans barndom, hvor han jo også anlagde have ved hans bedsteforældre.

Med kørekort og bil blev det nemmere at komme til Nordjylland. Tidligere havde det været til specielle lejligheder, når der skulle holdes fest som barnedåb eller bryllup, at familien var rejst til Hanherred. En sommer rejste Inger og jeg selv derop på ferie. Far fulgte os til toget i Vejle. I dagens anledning havde vi fået en pakke tyggegummi, og far blev også budt et stykke. Endnu kan jeg se for mig far stående på perronen i Vejle, uvant gumlende på tyggegummiet, mens han meget rørt sagde: " Kan I nu opføre jer pænt, det spørges mindst".

Efter de havde fået bil, og de lettere kunne komme hjemmefra, også fordi de ikke havde dyr og landbrug at passe, var de hver sommer en tur nordensfjords, for at besøge venner og familie og se de gamle steder. Interessen for slægten blev skærpet. Far lavede slægtstavler og spurgte sin frem, hvor han kunne.

Et par år senere fik han arbejde på frøtørreriet i Almind, så var han fri for at køre til Kolding. Da regeringen i 1979 indførte efterlønnen, holdt far med at arbejde. Det var der så flere end mor, der fik glæde af, for far tog ud for at passe haver for andre.

Han var stadigvæk kirkeværg, så i maj 1980 skulle han sammen med to mere fra menighedsrådet til stævne på Nyborg Strand. En måneds tid i forvejen havde han haft problemer med det ene øje, som blev helt blodsprængt. Det var lige op til Bededagsferien, alligevel havde han overskud til, at vi måtte komme på besøg. I den forbindelse gav han mig nogle stiklinger af en lyslilla aurikel og en jasmin, som han også selv havde fremavlet. Det blev det sidste, jeg fik af far. Aftenen før han skulle have kørt til Nyborg, faldt han om. Mor fik bud efter vagtlægen, som sendte far på sygehuset med

en hjerneblødning eller en blodprop i hjernen. Det var alvorligt, alligevel håbede vi hele sommeren på bedring. Det blev ikke bedre, far var lammet i højre side og havde mistet talens brug, han skulle have hjælp til alt. Efterhånden lærte han dog at spise med venstre hånd.

Han fik en plejehjemsplads på Højegården i Kolding. Han var jo en stærk mand, han havde aldrig fejlet noget bortset fra ondt i ryggen en gang i mellem. Sidst på året 1979 havde han fået en ny hofte. Han var kun 66 år, da han blev sat ud af spillet. Det var synd for ham, og det var synd for os. Han kunne heldigvis kende os, og han fulgte levende med i, at børnebørnene skiftede tænder. Mor og far fejrede deres guldbryllup på plejehjemmet i 1987, ligesom fars 70 års i 1984 og 75 års fødselsdag i 1989 blev fejret der. I august samme år fik far endnu en hjerneblødning, og den stod han ikke igennem. Han døde den 16. aug. 1989. Nogen af de sidste, der besøgte ham, var faster Magda (fars halvsøster) og onkel Christian fra Løgstør. De kom med en hilsen fra hans kære Limfjord og Hanherred.

Ved alle de fester mor og far holdt blev ”Blæsten går frisk over Limfjordens vande” sunget, og den blev også sunget ved mindesammenkomsten i Almind forsamlingshus efter fars begravelse. Da mindesammenkomsten var slut, kom en gammel mand hen til mig. Det var Ricard Madsen, fars gamle husbond, og det var ham, der fortalte mig om opslaget på Ry Højskole og om, hvordan far var kommet til Almind.

Hvad der skete i Peter Teglbjerg Madsens levetid:

- 1914: Ingen fik Nobelprisen for Fred.
- 1919: Versailles-traktaten underskrives af sejrherrene og dikterer Tysklands fredsbetingelser.
- 1924: Den første arbejderregering i Danmark under ledelse af Thorvald Stauning.
- 1929: Wall Street-krakket (Sorte Torsdag)
- 1934: Seksdagsløbet i Forum for første gang i Danmark.
- 1939: Ingen fik Nobelprisen for Fred.
- 1944: Deportation af det danske politi.
- 1949: Første nummer af Anders And-bladet udkom i Danmark.
- 1954: Nye tikronesedler sættes i omløb.
- 1959: Verdens første vellykkede rumsonde Luna 1 opsendes fra Sovjetunionen – starten på rumalderen.
- 1964: En amerikansk militærkirurg L. Terry offentliggør en rapport om, at cigaretrykning er skadeligt.
- 1969: Limfjordstunnellen mellem Aalborg og Nr. Sundby åbnes.
- 1974: Benzinprisen stiger til ”uhyrlige” 2,05 kr.
- 1979: Der er 330 000 farve tv i Danmark.
- 1984: Rejsekongen Simon Spies dør.
- 1989: Berlinmuren falder. (men da var far død).

-0-

Efterskrift:

Jeg havde hjulpet far lidt med at renskrive og kopiere hans slægtstavler og med at komme i kontakt med landsarkivet i Viborg. Derfor fik jeg alle fars papirer, da han var død. Nogle år senere blev jeg en lørdag ringet op af en af fars fætters sønner Mads Godiksen. Han havde også en kopi af fars slægtstavler fra hans forældre, og han havde samme store interesse for slægten. Og ofte tog han på landsarkivet. Hver gang han fandt noget ”nyt”, sendte han en kopi til mig. Da jeg blev pensioneret, gav jeg mig i kast med at samle alle oplysningerne, at indhente nye og at grave i mine erindringer om far. Og her er det foreløbige resultat. Det er nok ikke blevet, som far ville have lavet det. Han

ville aldrig have skrevet om sig selv. Det var jo slægten, han var interesseret i, men også i at slægtens navn blev ført videre. Hans egne børn fik ikke Teglberg-navnet, men både to af hans børnebørn (Peter Teglberg Madsen og Mette Teglberg Madsen), og tre af hans oldebørn (Mads Teglberg Mikkelsen, Emilie Teglberg Mikkelsen og Magnus Kerting Teglberg Madsen) har Teglberg som mellemnavn.

Referencer

Broby Johansen: Skolen i kunsten – kunsten i skolen
Fra Himmerland og Kjær Herred 1914
Fra Himmerland og Kjær Herred 1915-17
Han Herreds Sparekasse gennem 125 år
Hannes Folk og egn
Højrup, Ole: Landbokvinden
Jacobsen, J.C.: Slavekrigen i Vester Han Herred 1848
Jakobsen, Ingvar: Vesløgård – en herregård på Hannes
Mørch, Søren: Den ny Danmarkshistorie 1880 – 1960
Politikens Danmarkshistorie bind 10
Rolighed, Jens: Bogen om Han Herred
Sodborg, Niels: Fra herregård til stationsby
Statistisk Aarbog for 1847
Statistisk Aarbog for 1898

Kilder

Aftægtsaftalen mellem Peder Teglbrænder Madsen og Karl Pedersen Madsen
Forpagtningsaftalen mellem Peder Teglberg Madsen og Peter Pors
Kirkebogen (Mads Godiksen, Klim Kær, Fjerritslev har sendt mig afskrifter af relevante kirkebøger)
Lokalarkivet i Fjerritslev
Skifteprotokollen efter Mads Jensen Teglberg (kopien er tilsendt af Mads Godiksen)